

ШТИТ

Број 155
Септември 2022

МАГАЗИН НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

30 години Армија Република Северна Македонија БЕЗБЕДНОСТ · СТАБИЛНОСТ ДОВЕРБА

Златни значки, унапредувања и признанија за с

На 16 август во касарната „Илинден“ во Скопје се одржа свеченост на која беа доделени златни значки по повод 30 години активна служба за припадниците на Армијата, а на 17 август во Домот на Армијата во Скопје се одржа свечен собир на припадниците на Армијата од Генералштабот и вработените во Министерството за одбрана, на кој со соодветна церемонија беа доделени голем број признанија за остварените резултати и придонесот во Армијата, како и унапредувања во повисок чин на припадници на Армијата кои ги исполнуваат условите. Воедно, од страна на министерката за одбрана Славјанка Петровска и началникот на Генералштабот, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, беа доделени признанија и на претставници од институциите со кои соработуваат Министерството за одбрана и Генералштабот. На свеченоста во касарната „Илинден“, на која присуствуваа министерката за одбрана Славјанка Петровска, началникот на Генералштабот, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, генералите во Армијата и припадници од командите и единиците на Армијата, по повод Денот на Армијата, од страна

на министерката Петровска беа доделени 281 златна значка за 30 години активна служба во Армијата. Златна значка му беше доделена и на началникот на Генералштабот, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, на петмина генерали, но и на 140 офицери, 69 подофицери и 67 цивилни лица кои се во состав на Армијата од самиот нејзин почеток, коишто учествуваа во нејзиниот раст и развој. Министерката за одбрана, Славјанка Петровска, во своето обраќање упати голема благодарност до сите припадници на Армијата за нивната посветеност, за целиот труд и напорна работа во изградбата на Армијата, која денес е достоинствена за почит и ужива највисока доверба кај граѓаните. „Кога велíme дека Армијата започнавме да ја градиме од самиот темел, мислиме на вас. Вие ја градевте, вие ја изградивте, вие бевте професионалците кои заедно со вашите колеги создадовте историја која ќе ја паметиме и иднина која ја посакуваме“ – истакна министерката Петровска во своето обраќање. На свечениот собир во Домот на Армијата во Скопје, министерката за одбрана, Славјанка Петровска, пред вработените во Министерството и припадниците на Армијата порача дека овој

а остварени резултати и придонес во Армијата

јубилеј на Армијата означува 30 години сигурност, безбедност и државност, истакнувајќи дека секој припадник на Армијата, секој вработен во одбраната има свој удел во создавањето на Армијата, која денес се одликува со препознатлив имиџ за професионалност, дисциплина, мотивација и успех и дека токму со нивната енергија и посветеност ја остваривме нашата клучна стратешка цел – членството во НАТО. „Бевме сами, а сега сме дел од една милијарда луѓе под колективниот безбедносен ‘чадор’ на НАТО. Армијата има за што да биде горда пред своите граѓани, затоа што вие чесно, мотивирани и професионално си ги извршувате своите задачи, но и многу повеќе од тоа“, рече министерката, истакнувајќи дека најзначајна е посветеноста кон татковината и одбраната, но и истрајноста која води кон прогрес, и на државата и на Армијата. „Армијата на Република Северна Македонија на дело покажа дека е способна и мотивирана и дека функционира според највисоките НАТО стандарди“, истакна министерката Петровска, додавајќи дека Министерството за одбрана ќе продолжи да инвестира во кадар, опрема и модернизација на Армијата. Началникот на Генералштабот,

генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, честитајќи им го јубилејниот празник на сите припадници на Армијата, како и на унапредените, пофалените и штотуку пензионираниите, упати порака да се продолжи со уште поголемо залагање и динамика, со цел остварување на поголеми резултати, како што и доликува за една армија-членка на НАТО.

Во рамки на церемонијата во Домот на Армијата, од страна на командантот на Националната гарда на Вермонт, генерал-мајор Грегори Најт, им беа доделени признанија на припадници од Армијата за нивното залагање за извршување на задачите во текот на најголемата меѓународна вежба „Swift Response“, која беше реализирана на АП „Криволак“.

По завршувањето на собирот, од страна на министерката за одбрана, Славјанка Петровска, началникот на Генералштабот, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски и од страна на присутните, беше посетена изложбата на фотографии по повод јубилејот „30 години Армија“, која беше поставена во холот на Домот на Армијата и која е отворена за сите посетители во наредниот период.

Издавач
 Министерство за одбрана
 на Република Северна Македонија

Претседател на Издавачкиот совет
 м-р Иван Атанасоски, полковник

Членови на Издавачкиот совет:

Лидија Јанчова-Христова

Соња Крамарска

Афрдита Волина

Тони Јаневски, потполковник

Лилјана Петреска, потполковник

Виолета Костадинова, потполковник

Билјана Иванова

д-р Жанет Ристоска

Главен и одговорен уредник

д-р Жанет Ристоска

Редакција:

Умит Реџеџи

(ликовно-графички и технички уредник)

м-р Ксенија Митева

(лектор)

Кристина Илиевска

(новинар)

Славко Јовановски

(технички уредник на овој број)

Печати:

„Европа 92 ДООЕЛ Кочани“

„ШТИТ“
 е магазин на
 Министерството
 за одбрана
 на Република Северна
 Македонија

Излегува од печат еднаш во
 месецот и на web-страницата
 на Министерството за
 одбрана
<https://mod.gov.mk/штит>

14

Зајакнување на ракетната одбрана во
 Централна и во Источна Европа (Втор дел)

24

Морална храброст

содржина

ШТИТ | година XIV | број 155 | септември 2022

На прва линија Свечено одбележан Денот на Армијата на Република Северна Македонија	6	Екоодбрана „Зелена романса“ во одбраната....	28
Јубилеи 30-годишен јубилеј од формирањето на македонската одбрана и Армија Од идеја до изградба на систем на национална одбрана (7).....	8	Вооружување „МАНВА“ – оклопно возило на тркала 4x4, отпорно на мини и заштитено од заседа.....	36
НАТО активности Комитет за авијација Состанок во Рим, Италија.....	12	Вооружување „Hawker Typhoon“.....	42
Воена едукација Вестфалскиот мировен договор и неговото влијание врз меѓународните односи.....	16	ОРОПСМ-активности Јазична академија во Халкида, Грција.....	44
Мисии Сторија за една војна – Октомвриската војна на Блискиот Исток и мисијата „UNEF II“.....	20	Иновации Прва изложба „Вештачката интелигенција во одбраната“ во Њу Делхи, Индија.....	45
Глобал Меѓународен суд за борба против корупцијата: реална потреба.....	26	Аеродневник Ем доктор, ем пилот.....	46
		Воени музеи Национален музеј на воената историја.....	48
		„Свети Наум“ – преубаво свето место каде што ќе најдете мир.....	58

32

Оклопно возило „Stryker“

34

„Airbus A300-600ST Beluga“

ПИШУВА:

**д-р Жанет
РИСТОСКА**
Главен и
одговорен
уредник

За нашата Армија

Нашата армија – Армијата на Република Северна Македонија, го прослави својот јубилеј – 30 години од своето формирање. Со гордост присуствувавме на сите настани кои се одржаа во знакот на овој голем јубилеј. Не само на самиот Ден на Армијата – 18 Август, туку и во текот на целата оваа јубилејна година повеќекратно се појситувавме на настани кои го означуваат почетокот на создавањето на една нова армија која за овие 30 години се стекна со преконачливи имиџ, и во рамките на државата и надвор од неа.

Нашата армија во овие 30 години секогаш беше присутна таму каде што е најтешко, во поддршка на полицијата при вонредна и кризна состојба, при општринување на последиците од големиот поплави, во гаснењето на големиот лејни пожар, во справување со пандемијата со вирусот „КОВИД-19“, бегалската криза итн.

Нашата армија веќе 30 години е гаранција на нашата државност и обединувачки фактор во македонското општество.

Нашата армија беше најголемиот гарант и сигурен влог за влез во најголемиот светска воено-политичка алијанса. Денес сме рамноправна земја членка на НАТО.

Нашата армија за овие 30 години беше нашиот најпреконачлив амбасадор во рамките на повеќе мировни мисии, регионални и мултинационални вежби и активности.

Поминаа 30 години од почетокот на формирањето на нашата армија и денес, прославувајќи го големиот јубилеј, со гордост можеме да констатираме дека имаме современа и модерна армија, армија која е целосно интегрирана во сите структури на НАТО, армија која има преконачливи имиџ и високо реноме во меѓународната заедница и воедно е институција во која нашиот народ години наназад има највисока доверба.

Денес припадниците на Армијата на Република Северна Македонија, рамо до рамо со припадниците на армиите на 30 држави од евроатлантската безбедна зона, придонесуваат за мирот и стабилноста во својот и воедно секојдневно се најцврстиот бред за одбрана и заштитата на суверенитетот и територијалниот интегритет на нашата татковина – Република Северна Македонија.

Армијата на Република Северна Македонија е институција со најголема доверба во земјата и кај граѓаните и најпосакуван партнер надвор од неа.

За крај ќе констатираме дека секој припадник на Армијата и вработен во Министерството за одбрана на Република Северна Македонија низ овие 30 години има свој удел во создавањето на Армијата како институција со преконачливи имиџ за ефикасност, професионалност, дисциплина, мотивација и усиех.

Во периодот што ни претстои, и посакуваме на нашата армија уште многу усиеси, уште безброј признанија и пофалби за нејзините активности, уште позабрзана и интензивна модернизација, широка и плодотворна меѓународна соработка и учество во заеднички вежби и мисии со партнерските армии, но и личен усиех и подобрен стандард и услови за работа на сите нејзини припадници.

Нека е чесен и вековен Денот на Армијата на Република Северна Македонија!

„Орце Николов“ 116
1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276
<https://www.mod.gov.mk/штит>

Ставовите содржани во написите на надворешните соработници не ја презентираат официјалната политика или ставовите на Министерството за одбрана.

ПОЧИТУВАНИ ПРИПАДНИЦИ НА АРМИЈАТА И ВРАБОТЕНИ ВО МО,

Редакцијата на „Штит“ ве охрабрува да ни испраќате написи за позначајните активности и настани во рамките на вашата организациона единица. Вашите написи, информации или репортажи, со соодветни фотографии, можете да ни ги доставите на следните адреси:

zanet.ristovska@mod.gov.mk, kristina.ilievska@mod.gov.mk, sttit@mod.gov.mk

ПРИЈАВИ КОРУПЦИЈА
0800 50030

Свечено одбележан Денот на Армијата на Република Северна Македонија

На централната свеченост по повод Денот на Армијата свое обраќање имаа началникот на Генералштабот на Армијата, генерал-потполковник Васко Ѓурчиновски, министерката за одбрана Славјанка Петровска и претседателот и врховен командант на Вооружените сили, Стево Пендаровски. Генералот Ѓурчиновски во својот говор истакна дека многу генерации на вработени во Министерството за одбрана и Армијата, војници, старешини и цивилни лица, но и општествени работници, активно се вложија во тридеценискиот развој на Армијата, која е почитувана од граѓаните и членка на НАТО. „Одбележувањето на овој значаен јубилеј во касарната која го носи светото име „Илинден“, го посветуваме на стремежите и пожртвувањата на сите наши херои и великани за вековната борба за слобода и мир. Од овој свечен јубилеј сакам да порачам дека Армијата секогаш работела и ќе работи исклучиво за интересите на граѓаните и за нашата татковина“, истакна генералот Ѓурчиновски. На крајот од своето обраќање, на припадниците на Армијата, генералот Ѓурчиновски им порача: „Од вас очекувам да продолжите посветено, одговорно и гордо да ја претставувате војничката

На 18 Август се одржа централна свеченост по повод Денот на Армијата во касарната „Илинден“ во Скопје. Армијата на Република Северна Македонија со гордост го прослави својот јубилеен роденден и достигнувањата во текот на својот триесетгодишен раст и развој.

професија, Армијата и нашата држава.“

Министерката за одбрана, Славјанка Петровска, во своето обраќање се фокусираше на достигнувањата во триесетгодишното постоење на Армијата, на клучните одлуки

донесени изминатиов период, на местото на Армијата во општеството како институција со најголема доверба, како и на процесите на развој на одбраната, на модернизацијата на Армијата и на развојот и мотивацијата на сите

армиски припадници и службеници во одбраната. „Триесет години постојење е долг период кој сите ние го паметиме како време во кое трудољубиво се поместувани границите на сопствените достигнувања. Заслуженото место што денес Армијата го има дома и во НАТО Алијансата е постигнување за кое се имаат заложено многу поединци, поранешните претседатели, влади, министри за одбрана, началници на Генералштабот, старешини, војници и вработени“ – рече министерката. „Го вративме достоинството на луѓето во униформа, додаде министерката, и ги направивме достоинствени за нивното место во општеството како лица во кои граѓаните имаат најголема доверба. Вие продолжете да ја чувате државата, а ние посветено уште повеќе ќе се грижиме за сите вас!“.

Претседателот и врховен командант на Вооружените сили, Стево Пендаровски, во своето обраќање истакна: „Армијата беше и главниот

двигател за нашето членство во НАТО. Уште на самите почетоци државата ја дизајнираше македонската одбрана со јасна цел и намера – еден ден таа да биде целосно интегрирана во евроатлантскиот безбедносен систем. Оттогаш минавме низ неколку периоди на непринципиелни надворешни блокади и погрешни внатрешни приоритети што го забавуваа нашиот од кон колективните безбедносни системи. Но, Армијата се реформираше во континуитет и помогна да не отстапиме од реализација на нашата стратешка цел. Затоа нема да погрешиме ако кажеме дека како држава го постигнавме нашиот досега најголем надворешнополитички успех, во голема мера, благодарение на Армијата и на нејзините храбри жени и мажи во униформа.“

Обраќајќи се кон припадниците на Армијата, тој им порача: „Во оваа јубилејна година, кога го славиме минатото и ја проектираме иднината, свесни сме за најголемиот товар што го носите токму вие, храбрите мажи и жени во униформа. Сигурен сум дека како и досега, така и од сега, ќе продолжите да бидете одговорни и совесни чувари на државата, заштитници на граѓаните, стожер на нашето мултиетничко општество и влог, и во националната и во колективната одбрана“.

На свеченоста, од страна на претседателот Пендаровски, со Орден за воени заслуги беа одликувани првиот министер за одбрана, Трајан Гоцевски, Организацијата на резервни офицери и логистичката база на Армијата. Воедно, беа соопштени и указите за произведување во генералски чин и поставување. Во чин бригаден генерал се произведе командантот на Првата пешадиска бригада, Сашко Лафчиски, додека на местото командант на Командата

за обука и доктрини се постави досегашниот заменик на Првата пешадиска бригада, полковникот Васко Коколански. Од страна на министерката за одбрана, Славјанка Петровска, на командантот на Националната гарда на Вермонт, генерал-мајор Грегори Најт, кој се наоѓа во дводневна официјална посета на нашата земја, му додели признание за досегашната поддршка и соработка.

Јубилејната свечена церемонија на симболичен начин преку дефилето на ешалони, составени од припадници на сите команди и единици на Армијата, како и изложените современи борбени возила со кои располага Армијата, меѓу кои и штотуку добиените лесни оклопни возила, го претстави достигнувањето и извезбаноста на припадниците на Армијата, која со гордост по вторпат го одбележува својот роденден како полноправна членка на НАТО. На централната свеченост присуствуваа и претседателот на Владата на Република Северна Македонија, Димитар Ковачевски, потпретседателот на Собранието, Горан Мисовски, министри во Владата, претставници од дипломатскиот кор, поранешните министри за одбрана и началници на Генералштабот, генералите во Армијата, команданти на командите и единиците на Армијата и претставници на организации со кои соработува Армијата.

Централната свеченост е една од завршните активности со кои се одбележувааше јубилејот 30 години од формирањето на Армијата. На свеченоста беа реализирани следниве активности: изложба по повод 30-годишниот јубилеј, отворениот настан за граѓаните, трибини, спортски натпревари, хуманитарни акции и прослави во единиците. На „Отворениот ден“ за граѓаните, кој се одржа на 17 август, беше организиран целовечерен настан под мотото „30 години безбедност, стабилност, доверба“. Беа прикажани дел од најновата и најсофистицирана опрема на Армијата, вклучувајќи ги и новите оклопни транспортери „JLTV Oshkosh“ и борбените вештини на специјалните сили на нашата Армија, како и показна вежба со армиските кучиња. По тој повод беше организирана музичка програма на која настапи Воениот оркестар и неколку уметници од нашата естрада. Со овој настан се прослави значаен јубилеј за Министерството за одбрана и Армијата на Република Северна Македонија.

Кристина Илиевска

Оваа година, кога одбележуваме 30-годишен јубилеј од формирањето на македонската одбрана и Армија, достоино е да се потсетиме на почетоците, на никулците на македонскиот одбранбен систем. Всушност, осамостојувањето на Република Македонија (РМ) во 1991 година не ќе беше целосно завршено, доколку македонското државно раководство не направи одлучни чекори во насока на градење одбранбен систем за заштита на суверенитетот и интегритетот на територијата и населението со сопствени вооружени сили. Оттаму, изградбата на системот на национална одбрана на РМ и формирањето на македонски вооружени сили во ликот на Армијата на Република Македонија (АРМ) во 1992 година, како еден од најважните атрибути на државноста, претставуваше заокружување на процесот на осамостојување на државата. Изминатите три децении од формирањето на АРМ, од историски аспект, во светлото на триесетгодишниот јубилеј од нејзиното формирање и градењето на независен македонски одбранбен систем, заслужуваат особено внимание.

Првичните напори на РМ беа самостојно да го гради сопствениот систем за одбрана и одбранбена стратегија, а АРМ да се доградува, да се опремува и да се обучува за да може да одговори на сите видови закани и загрозувања по безбедноста и територијалниот интегритет на државата. Во овој и наредните изданија на магазинот „Штит“ ќе се потсетиме на сложеноста, на динамичноста и на специфичноста на условите во кои се поставуваа темелите на македонската одбрана и Армија, на нејзиниот развој и на изградбата на одбранбено-безбедносниот систем на РМ, на нејзината улога во конфликтот во 2001 година, како и на нејзиниот огромен придонес во напорите на РМ во процесот на евроатлантските интеграции.

30-годишен јубилеј од формирање на Армијата на Република Македонија Од идеја до изградба на

Трансформации на организациско-формациската структура на АРМ 1992 – 2022 година

Трансформацијата на вооружени сили е процес кој континуирано трае и се врши врз основа на стратегиски и оперативни документи. Развојот на македонската армија изминативе три децении може да се анализира од повеќе аспекти и со различни методи и приоди. Ако го следиме бројот на организациско-формациски структури на Армијата и бројот на реформи, односно трансформации во одредени временски периоди, добиваме еден прегледен и пластичен приказ на развојот на македонската армија. Армијата во периодот 1992 – 2022 г. Имаше 5 функционални организациско-формациски структури и 4 трансформации. Првата организациско-формациска структура на АРМ, одобрена од претседателот Киро Глигоров, беше воспоставена со самото формирање на вооружените сили на Македонија во 1992 г. и беше во функција сè до 2000 г., кога од страна на претседателот Борис Трајковски беше одобрена нова структура на АРМ со План за трансформација од 2000 до

2004 г. Во 2004 г., со усвојувањето на првиот Стратегиски одбранбен преглед (СОП), беше изработена нова, трета по ред, организациско-формациска структура на АРМ, одобрена од претседателот Бранко Црвенковски, со План за трансформација на Армијата за периодот од 2004 до 2008 г. Така структурирана, АРМ функционираше сè до 2012 г. Во 2012 г. претседателот Ѓорге Иванов ја одобри четвртата формациска структура на АРМ и План за трансформација во период од 2012-2015 г. Трансформирана на овој начин, АРМ функционираше сè до изработката и усвојувањето на вториот СОП во 2018г., именуван „Кон членство во НАТО“, како и завршните подготвителни дејства на Македонија за полноправно членство во НАТО. Во 2019 г. беше изработена петта по ред структура на Армијата, одобрена од претседателот Стево Пендаровски, со План за трансформација на Армијата за периодот 2019 – 2028 г. Така, Армијата, од 2019 г. до денес, е во својата четврта трансформација, со план за воспоставување на петтата структура на сили.

Првата организациско-формациска структура на АРМ воспоставена во 1992 година, многу брзо стана предмет на анализи, размислувања

Израњето на македонската одбрана и Армија на систем на национална одбрана (7)

и стручни дискусии. Со развојот на меѓународните и меѓуармиски контакти и плодна соработка на полето на едукацијата на старешинскиот кадар во армиите на државите членки на НАТО, како и со размената на искуства и информации, заеднички обуки на штабови и единици, се отвораа нови хоризонти на одбранбената политика, се запознаваше НАТО структурата и организацијата, а тоа доведе АРМ и МО да започнат процес на анализа и компарација на структурата на македонските вооружени сили со силите на НАТО армиите, како и планирањето на идни чекори за подобрувањето на ефикасноста и економичноста. Подготовките за првата, по многу нешта сложена трансформација на АРМ, всушност започнаа во 1998 г. и истата ја карактеризираше концептуален судир, две спротивставени гледишта за идната структура на Армијата помеѓу ГШ и МО и тимот на воени консултанти (МПРИ), ангажирани во Р. Македонија како воена помош од страна на Владата на САД. Предлогот на структура на АРМ, изработен од ГШ и МО, беа одобрени од претседател Киро Глигоров уште во 1998 година. Од друга страна, МПРИ-тимот имаше свое видување и предлог за идна структура на АРМ со план за

трансформација. Според предлогот на ГШ и МО, АРМ требаше да се состои од 14.000 припадници активен или постојан состав, со 50% професионални војници и 50% регрутен состав, додека во резервниот состав требаше да има околу 40.000 персонал. МПРИ-тимот предложи структура составена од една лесна пешадиска бригада, со 2 лесни баталјони и елементи на специјални сили, без стандардна артилерија, оклопни единици, воздухопловство,

ПВО и други елементи. Планот за реорганизација на АРМ од страна на МПРИ-тимот не беше прифатен ниту од страна на ГШ, ниту од страна на МО. На 26 декември 1999 година, ГШ и МО му го презентираа овој план за реорганизација на АРМ на новоизбраниот претседател Борис Трајковски и го информираа за несогласувањата со МПРИ. Според мемоарите на генералот Панде Петровски, во тој временски период околу 500 старешини, меѓу кои и сите

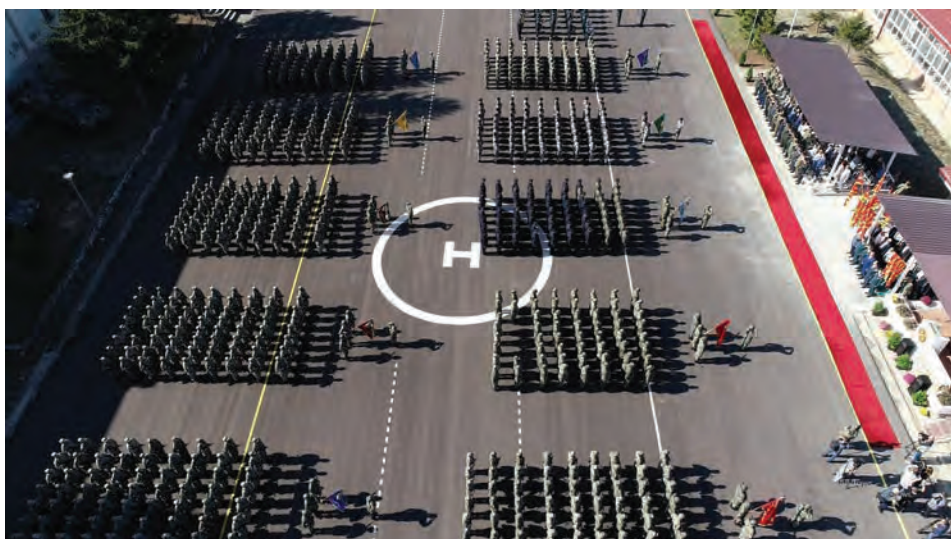

генерали (така наречени „кочничари“ на реформите), беа пензионирани. Армиските видувања за идниот развој на АРМ беа отфрлени, а предлогот на МПРИ-тимот за нова, **втора организациско-формациска структура на Армијата**, беше прифатен од страна на претседателот Борис Трајковски. Така, првата трансформацијата на АРМ започна во 2000 година според планот на МПРИ-тимот, но истата беше прекината поради избувнувањето на вооружениот конфликт на почетокот на 2001 г. Во таа воена 2001 г., АРМ се затекна во многу деликатна позиција, бидејќи некои команди и единици беа во фаза на расформирање, а нови команди и единици сè уште не беа формирани. По завршувањето на вооружениот конфликт, македонското раководство им се заблагодари на САД за помошта и ја прекина соработката со МПРИ. Првата трансформација на АРМ започната со Планот по предлог на МПРИ-тимот во 2000 г., прекината во 2001 г. поради вооружениот конфликт, а заврши во 2002 г. со структура која повеќе наликуваше на предлогот на ГШ и МО од 1998 г., отколку според планот на МПРИ-тимот од 2000 г. Впечаток беше дека структурата на АРМ и понатаму остана гломазна и предимензионирана, скапа за одржување, со голем број команди и единици и директни врски за командување и контрола на ГШ. Со донесувањето на Национална концепција за безбедност и одбрана во 2003 г., МО и ГШ во текот на 2004 г. пристапија кон изработка на првиот СОП со кој се дефинираа детални насоки за спроведување нов циклус реформи во одбраната и АРМ, засновани врз целиите на надворешната политика, измените на Уставот и барањата на Охридскиот рамковен договор. Со ова започна циклусот на подготовки на втората трансформација на АРМ. Ако првата

трансформација може да се нарече „контровверзна“, втората може слободно да се именува како „радикална“. ГШ и МО изработија предлог за нова, **трета организациско-формациска структура АРМ** со план за трансформација кои беа одобрени од претседателот Бранко Црвенковски. Карактеристика на новата трансформација беше значителна редуцијата на персоналот во периодот од 2004 до 2007 г., и тоа врз различни основи: врз основа на пензонирање 532 лица, со преземање во Дирекција за заштита и спасување, во 2004 година 157 лица, а со преземањето на Граничната полиција во 2004/2005 година – 1458 лица. Карактеристичен момент за оваа трансформација беше и трансферот на граничното обезбедување од страна на АРМ на МВР. Со имплементацијата на втората трансформација АРМ стана целосно професионализирана организација, менаџирањето на одбраната беше подобро во сферите на пополнување со професионален воен персонал, соодветна етничка застапеност, во образованието и обуката, во

долгорочното планирање, програмирање и буџетирање, во интероперативност со НАТО, како и во поддршката на цивилните институции. Од друга страна, се добива впечаток дека МО и АРМ многу лесно и без вистинска и објективна анализа се откажаа од регрутниот модел на пополнување на Армијата. Од денешна перспектива, можеби посоодветно и поприватливо ќе беше да се планираше комбиниран модел на пополнување на АРМ, истовремено со професионален и со регрутен состав. На тој начин, во практика ќе можеше да се провери функционирањето на АРМ, нејзината ефикасност и способности, ќе се анализираа трошоците и претходните искуства, како и евентуалните реперкусии врз начинот на пополнувањето на резервниот состав на АРМ. Денес, по толку години од воведувањето на целосен професионален состав во Армијата, многумина познавачи на состојбите ќе се согласат дека целосното напуштање на регрутниот модел за пополнување на АРМ било избрзана одлука, која денес е без реална можност за корекција. Планирањето на третиот циклус на трансформација на Армијата, која имаше цел **четврта структура на АРМ**, се реализираше во текот на 2010 – 2011 г. Процесот на трансформација започна на почетокот од 2012 г. и беше планиран да заврши на крајот на 2015 г., рок кој целосно беше испочитуван. Трансформацијата на АРМ од 2012 до 2015 г. беше насочена кон изградба и одржување на поефикасни и поефективни сили за војување и за борбена поддршка, концентрација и трансформацијата на силите за војување, на силите за борбена поддршка и борбено-сервисна поддршка. Беше планирано АРМ во наредните десет години да се фокусира на развој и на одржување на 40% распоредливи капацитети и способности за извршување на високо интензивни операции далеку од националната

територија, во комплексни географски и климатски услови и со многу мала или никаква поддршка од земјата домаќин. Според оваа структура, воспоставена со трансформацијата на Армијата од 2012 до 2015 г., под директна команда на ГШ на АРМ беа 5 состави: Здружената оперативна команда, Командата за обука и доктрини, Полкот за специјални операции, ЦЕИ и Баталјон за почести, што претставува оптимална бројка за К2. ГШ, на стратегиско рамниште, беше бројно намален, на сметка на зајакнувањето на ЗОК на оперативно рамниште. Во рамките на ЗОК беа групирани борбени единици, единици за борбена и борбено-сервисна поддршка. Проектираната бројна состојба на АРМ беше 8133 лица во активниот состав и 1834 во активната резерва. Во плановите на ГШ на АРМ беше и формирање на општата резерва во согласност со Концептот за резервни сили. Поставеноста и функцијата на АРМ со трансформацијата во периодот 2012 до 2015 г., која беше актуелна до 2019г., претставуваше еден компромис меѓу внатрешните и надворешните потреби и барања. АРМ од една страна ги исполнуваше задачите пропишани со Уставот и со законите, а од друга страна, одговараше на барањата на нашите сојузници во НАТО каде што е потребна интероперабилност и стандардизација. Со потпишувањето на Преспанскиот договор, односно Билатералниот договор помеѓу Р. Македонија и Р. Грција на 17 јуни 2018 г. во с. Нивици, Преспа, единствениот преостанат услов за зачленување на Р. Македонија во НАТО беше отстранет. Отприлика, во исто време, во јуни 2018 г., Владата на предлог на МО го усвои новиот „СОП 2018 на Р.Македонија“ наречен „Кон членството во НАТО и идни вооружени сили 2028“. Новиот СОП ги прецизираше идната структура на МО и на АРМ, а беше проследен и со детален план за имплементација. Изработувачите на овој документ оделе во детали

во дефинирањето на структурата на АРМ, при што дури и бројчано ги определувале јачините на одделни состави на АРМ. Една година подоцна, при изработката на персоналната и материјална формација на АРМ, таков детален пристап на СОП направи одредени потешкотии за изработувачите на структурата на АРМ. Тие беа принудени да ги следат деталните препораки на СОП, но истовремено требаше да ги следат и кодовите на капацитети и способности на НАТО, кои во процесот на ратификацијата на поканата за членство во НАТО во текот на 2019 г. беа отстапени на АРМ за користење. Во најголем дел, препораките на СОП за јачината и составот на структурата на АРМ не се совпаѓаа со кодовите на капацитети и способности на НАТО одредени за единици, особено во категоријата „лесна пешадија“. Во разговорите помеѓу МО и НАТО кои започнаа во 2019 г. и продолжија во 2020 г., на Р.С. Македонија ѝ се сугерираше да се концентрира на лесна пешадија, како проектирана цел на способност, односно декларирана единица која новата членка на НАТО ќе биде обврзана да ја подготвува. Како можна цел на способност на Армијата се наведуваше една лесна пешадиска баталјонска борбена група, со нејзина готовност до 2027 г. Во 2019 г., на предлог на МО и по извршени консултации со Собраниската комисија за безбедност, Владата на Р.С. Македонија го усвои Долгорочниот план за развој на македонската одбрана 2019 – 2028 година (ДПРО). Интегрален дел на овој документ е Планот за модернизација на Армијата со кој се предвидува набавка на нова и модерна опрема и вооружување во вредност од речиси 700 милиони евра за период од 10 години. Тежиште во набавката на опремата и вооружувањето се можните

декларирани единици за потребите на НАТО. Есента 2019 г., новата **петта организациско-формациска структура на Армијата** беше одобрена од страна на претседателот Стево Пендаровски. Новата структура беше изработена како компромис, следејќи ги препораките на „СОП 2018“, но истовремено почитувајќи на насоките на НАТО преточени во кодовите на капацитети и способности на НАТО. ГШ изработи план за трансформација на вооружените сили за периодот од 2019 до 2028 г., со почеток на трансформацијата на 1 октомври 2019 г. Трансформацијата започна во согласност со одобрениот план, но пролетта 2020 г., со избувнувањето на пандемијата со COVID-19 и со прогласувањето вонредна состојба, трансформацијата беше одложена, за повторно да започне во октомври 2020г. Во меѓувреме, на нашите вооружени сили ѝ станаа достапни новите изјави за кодови на капацитети и способности публикувани од страна на НАТО во 2020 г., минималните побарувања на способности со коригендум и изјавите на НАТО за напредокот на АРСМ во процесот на одбранбеното планирање во НАТО – „Чекор 3“. Со детална анализа на овие документи се дојде до заклучок дека има одредени разлики кои ќе наложат и корекции на сите документи донесени во периодот од 2018 до 2019 година. Во текот на 2021 и 2022 г. ГШ на Армијата работи на коригирана структура на Армијата и на планот за трансформација кои требаа да бидат доставени до претседателот на Републиката на одобрување. На тој начин Армијата ќе ја продолжи својата четврта трансформација во согласност со Планот и ќе ја достигне својата петта структура.

д-р Павле Арсоски,
генерал-мајор

Комитет за авијација Состанок во Рим, Италија

Комитетот за авијација се состана за да разговара за перспективите и идната цивилно-воена соработка во авијацијата.

Мандатот на Комитетот за авијација на НАТО е да ги поддржи напорите на Алијансата и да продолжи да се приспособува на безбедносното опкружување кое брзо се развива во сè покомплексен воздушен простор. Настанот беше координиран од НАТО и италијанските воздухопловни сили. На состанокот присуствуваа претставници од Северна Македонија, полковник Валентин Ивановски од Воениот воздухопловен авторитет при Министерството за одбрана и потполковник Драган Павловски од Постојаната делегација во седиштето на НАТО во Брисел.

Главните форуми на Алијансата за консултации и донесување одлуки функционираат врз основа на структура на комитети, така што се овозможува секоја земја членка да биде претставена на секое ниво и во сите активности во кои учествува НАТО. Некои од комитетите постојат од почетокот на формирањето на НАТО, а други се формирани неодамна во контекст на внатрешната и надворешната реорганизација на Алијансата. При донесувањето на одлуките не постои гласање или донесување одлуки по пат на мнозинство. Принципот на донесување одлуки е на база на консензус кој се применува на секое ниво на структурата на еден комитет. НАТО има широка мрежа на комитети кои покриваат од политички, воени, технички, административни до

Како подготовка на Самитот на НАТО реализиран во јуни 2022 година во Мадрид (Шпанија), се одржа една многу значајна активност на НАТО од областа на воздухопловството. Станува збор за состанокот на раководители на делегација на Комитетот за авијација кој се реализира во Рим, Италија.

оперативни прашања. Комитетот за авијација е значајно високо цивилно-воено тело на НАТО, кое ги советува Северноатлантскиот совет за сите релевантни аспекти кои придонесуваат за: безбедноста на воздухопловството, поддршката на целиот спектар мисии на НАТО, координација за пристап во воздушниот простор, пловидбеност, интеграција на беспилотни авионски системи, евалуација на сајбер-одбраната и други потенцијални закани за безбедноста на системот за воздухопловство во сè покомплексни национални-мултинационални воздушни простори. Комитетот ја обезбедува рамката во која земјите членки можат да разменуваат информации за различни теми, да се консултираат едни со други и да донесуваат одлуки врз основа на консензус и заеднички договор. Делува како примарен „интерфејс“ на НАТО со меѓународната и регионалната цивилна авијација и други релевантни граѓански и воени институции во областа на воздухопловството. Комитетот поднесува извештај, директно на главното тело за одлучување во НАТО (Северноатлантскиот совет). Основан е во 2016 година и го заменува поранешниот Одбор за управување со воздушниот сообраќај. Добива совет и

поддршка од претставници на главните меѓународни цивилни организации и релевантни институции за авијација на Европската Унија, вклучувајќи ја и Меѓународната организација за цивилна авијација (ICAO), Меѓународната асоцијација за воздушен сообраќај (ИАТА), Еуроконтрол, Европската комисија, Европската агенција за одбрана, Европската агенција за воздухопловна безбедност (EASA) и Американската федерална воздухопловна администрација (FAA). Претставниците од овие наведени институции, исто така зедоа учество на состанокот на Комитетот за авијација. Триденевната дебата и дискусија преку донесување на одлуките по пат на консензус, вродија плодни резултати во насока на подготовка и реализација на плановите и програмите на Комитетот за авијација. Во рамките на активностите беа посетени Центарот за контрола на воздушниот простор во Чампино, како и Командата на Военото воздухопловство на Италија.

Со состанокот на Комитетот за авијација претседаваше Dr. Giorgio Cioni, директор на Armament and Aerospace Capabilities Directorate (NATO's Defence Investment Division), а учествуваа претставници на земјите членки и партнери на НАТО,

како и претставници на меѓународни организации и други релевантни цивилни и воени институции кои работат во полето на воздухопловството. Тој обезбеди важна платформа за споделување гледишта за можностите и предизвиците за проширување на мултилатералната соработка за воздухопловните прашања. Началникот на Генералштабот на италијанските воздухопловни сили, генерал-потполковник Luca Goretti, им посака добредојде на присутните и го отвори состанокот, истакнувајќи ја важноста на Комитетот за авијација како советник на Северноатлантскиот совет за аспекти на воздухопловната политика, како и важноста на Воздухопловната компонента, која е клучна способност на Алијансата. Во таа насока и претседателот на италијанската Управа за цивилно воздухопловство, Dr. Pierluigi Di Palma, даде одреден увид за релевантните прашања од цивилниот и од воениот сектор. Во согласност со Агендата на состанокот, учесниците имаа можност да го посетат Центарот за контрола на националниот воздушен простор (Rome Area Control Center – ACC). Беше посетен ENAV, главниот национален цивилен давател на услуги (ATS) каде што контролорите на воздушниот сообраќај на италијанското воздухопловство работат заедно со цивилните контролори за заедничко и безбедно користење на воздушниот простор. Мисијата на Центарот, кој е стациониран на аеродромот во Чампино, е да обезбеди поддршка за воздушните операции преку контрола, координација и управување со воздушниот простор, како и

координација на активностите на противвоздушната одбрана во контекст на безбедно и континуирано одвивање на воздушниот сообраќај. Центарот има задача да координира при реализација на вежбите, заеднички или меѓународни, во хармонија со активностите на цивилното воздухопловство. На лицеместо ја проследивме организацијата и навистина сложената структура на делување на Центарот. Рекордот за контрола на цивилни и воени летови го има реализирано во 2019 година, кога Центарот менаџираше 7300 летови во текот на 24 часа. Динамиката, посебно на комерцијалниот воздушен сообраќај во Италија, има тенденција да расте во однос на развојот, вклучувајќи го и економскиот развој за целата земја. Италијанскиот воздухопловен координативен сектор претрпел процес на радикална реорганизација на почетокот на 1980-тите, кој завршил со поделба на задачите и одговорностите помеѓу воената организација, дотогаш единствената одговорна за обезбедување на оваа услуга и новоформираната цивилна организација. Се појавила потреба прецизно да бидат регулирани одговорностите во Оперативниот воздушен сообраќај и да бидат компатибилни со потребите на

Генералниот воздушен сообраќај. Тоа усогласување било направено помеѓу Министерството за одбрана и Министерството за транспорт, со формирање на службите за координација и контрола на воздухопловните сили, лоцирани во Центрите за контрола на областа на следните места: Rome Ciampino, Milan Linate, Padua Abano Terme и Brindisi. Со асистенција од 4.200 вработени, формираната цивилна компанија „ENAV“ управува со воздушниот сообраќај од 45 контролни кули и со споменатите четири центри за контрола на воздушниот сообраќај. Втората посета која ја организираше Комитетот за авијација и италијанското воено воздухопловство беше посетата на Командата на италијанските воздухопловни сили (Aeronautica Militare). Тие се основани на 28 март 1923 година од страна на кралот Виктор Емануел III како Regia Aeronautica (Кралски воздухопловни сили). Во тек се нивните подготовки за прославата на јубилејот – 100 години од формирањето. Посетата беше импресивна, со можноста за увид на историските документи и експонатите во делот на формирањето и постоењето на италијанските воздухопловни сили.

Драган Павловски

Зајакнување на ракетната одбрана во Централна и во Источна Европа (Втор дел)

Воената интервенција на Русија врз делови од Украина и анексијата на Крим во март 2014 година само го забрзала процесот за зајакнување на ракетната одбрана во Централна и во Источна Европа и ја зацврстила решеноста на сојузниците во НАТО. Истата година во септември, во Велс, одржан е следниот самит на НАТО

Самитот на НАТО во Велс е одржан неколку месеци по агресијата на Русија врз територијата на Украина во март 2014 г., што секако влијаело и на содржината на голем број од заклучоците од самитот. Во однос на понатамошното јакнење на ракетната одбрана во Централна и во Источна Европа, биле донесени следните заклучоци и одлуки: целта е да се обезбеди заштита за сите НАТО сојузници во Европа; констатирано е дека привремените способности за противракетна одбрана треба да бидат оперативни во најкусо време; одлучено е да започне распоредување на одбранбениот ракетен систем (AEIGIS - ASHORE-Ballistic Missile Defence System) во Романија, кое требало да заврши до 2015 година и кој треба да биде способен да ги пресретнува и да ги соборува офанзивните балистички ракети; планирано е распоредување на „Aegis“ системите од бродовите-разурнувачи во пристаништето Рота, Шпанија, како и во други региони во Медитеранот; се

развиваат способности за балистичка ракетна одбрана со активни слоеви - Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence (ALTBMD); НАТО ја реafirмира позицијата дека ракетната одбрана не е насочена против Русија и не ги поткопува руските стратегиски капацитети за одвраќање; ракетната одбрана на НАТО има намера да биде одбрана против потенцијални

непријатели надвор од Евроазија. На Самитот на НАТО во Варшава во јули 2016 година, проблемот со Русија бил препознаен од сите држави членки и била донесена конечна одлука за зајакнување на одбраната на НАТО сојузниците во Централна и во Источна Европа. Започнатото ривалство, заплашување и одвраќање продолжува и од руска страна,

ВИДОВИ/ТИПОВИ НА РАКЕТИ			
Држава	Според дострелот	Тип на ракети и системи кои ги поседува	Дострел во км
Русија	Short range	Pantsir S-1	18 км
		Tor	25 км
	Medium/intermediate range	3M-54 Kalibr,	50-2,500 км
		OTR-21 Tochka	70 км
		Buk-M3	70 км
		S-300,	50 до 350 км
		S-400	400 км
		Iskender-M	500 км
		S-500 Prometey	600 км
	Long range/ intercontinental	Kh-47M2Kinzhai	до 3,000 км
		RSM-56 Bulava	9,300 км
		RT-2PM2 Topol-M	11,000 км
		R-29RMU Sineva	11,500 км
	RS-24	12,000 км	
	R-36M (SS-18 Satan)	16,000 км	

Missile defence: Russia's response

така што претседателот Владимир Путин во месец март 2018 година изјавува дека Русија развила и хиперсонично ракетно оружје. Заострувањето на односите помеѓу САД, НАТО и Русија продолжува и во 2019 година, кога САД изјавуваат дека се повлекуваат од веќе потпишаниот Договор за уништување на ракетите од среден и краток дострел (INF Treaty - Treaty of the Elimination of Intermediate - Range and Shorter Range Missiles), што предизвикува реакција и од руска страна, која го суспендира спроведувањето на веќе потпишаниот договор и од нивна страна. Истата година, на самитот на НАТО во Брисел, кој се одржал од 11 до 12 јули, сојузниците констатираат дека комбинацијата од нуклеарни и противракетни способности на НАТО, останува главна и сигурна препрека за руските закани.

Изградбата на ракетниот одбранбен систем, САД го спроведуваат во соработка со НАТО, но и самостојно, со склучување на билатерални одбранбени договори со државите членки на НАТО. Така, во октомври 2014 година во Романија, во градот Девеселу, Армијата на САД ја отворила ракетната одбранбена база (AEIGIS- ASHORE - Ballistic Missile Defence System), која опфаќа пресретнувачки ракети од типот „SM-3, Aegis SPY-1 Радар“, центар за контрола на огнот,

помошна командна група и центар за контрола и комуникации. Во 2018 година САД продолжиле со изградба на база за ракетна одбрана (AEIGIS- ASHORE - Ballistic Missile Defence System) во северниот дел на Полска, во местото Реџиково во Полска, со цел да ги зајакне националните одбранбени капацитети. Во 2017 година склучила договор со компанијата Lockheed and Raytheon“ за набавка на две батерии на противракетниот систем „Patriot“ со 16 лансери и ракетите „PAC-3“ и радар, во вредност од 4,75 милијарди американски долари. Според договорот било планирано комплетирањето и оперативноста на системот да се постигне до 2024 година. По започнувањето на агресијата на Русија врз Украина, Република Словачка одлучила како воена помош да ѝ го даде на Унгарија нејзиниот „С-300“ – воздушен ракетен одбранбен систем. Таквата одлука на Словачка била координирана со НАТО Алијансата, при што Германија и Холандија во април 2022 година одлучиле да распоредат нивни воздушни и ракетни одбранбени системи од типот „Patriot“ во воздухопловната база „Слиач“ во Словачка. Било планирано системот да биде оперативен до крајот на годината. Дел од противракетната одбрана на НАТО е распоредувањето и на радар на територијата на Република Турција.

Може да констатираме дека првичните планови за развој и зајакнување на противракетната одбрана во Средна и во Источна Европа, кои започнале во 2010 година, во голема мерка се реализирани. За илустрација ќе ја употребиме следната шема од 2018 година, која ги покажува аспирациите и посакуваната цел, за тоа како треба да изгледа противракетната одбрана. На истата шема може да се види и соодветниот одговор кој го презема Русија, со распоредување на ракетни системи по протегањето на нејзината јужна и северозападна граница, вклучувајќи ги и ракетите „Искендер“, распоредени во регионот на Калининград. Во однос на планирањето и раководењето со системот за противракетна одбрана на НАТО, ќе истакнеме дека се спроведува преку Здружената воздухопловна команда на НАТО (Headquarters Allied Air Command - HQ AIRCOM) во Рамштајн, Германија. Оваа команда е поддржана од двата комбинирани оперативни воздухопловни центри (Combined Air Operations Centers - CAOC) во Торејон во Шпанија и Удем во Германија, и од Распоредливиот воздухопловен центар за командување и контрола (Deployable Air Command and Control Centre – DACCC) во Поџио Ренатико, Италија.

д-р Златко Кузманов

Вестфалскиот мировен договор и неговото влијание врз меѓународните односи

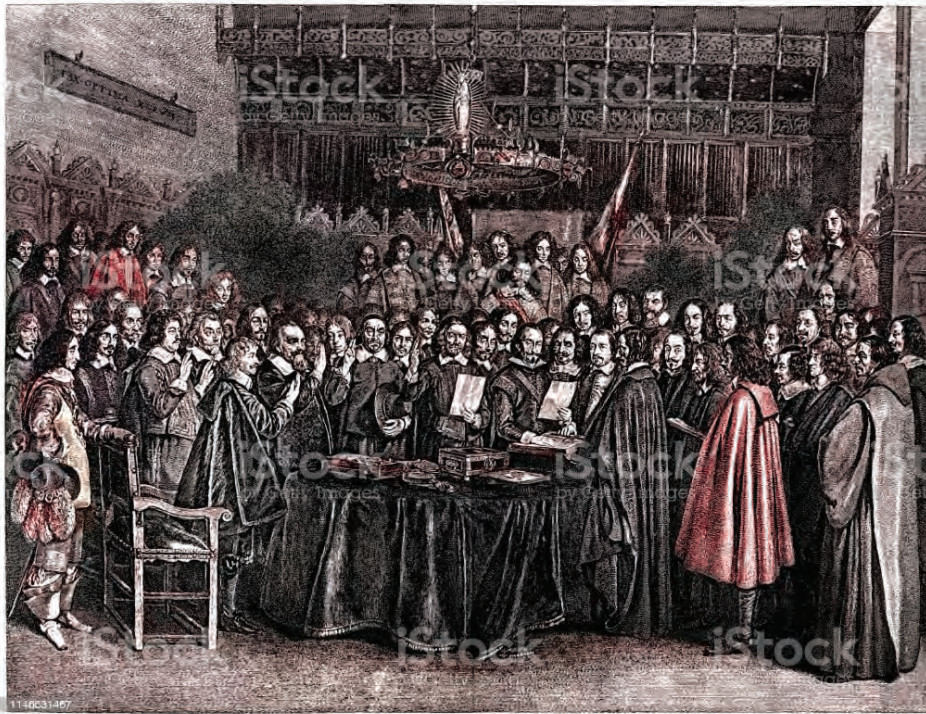
Реформацијата го поделила царството на три вери — католичка, лутеранска и калвинистичка. Католиците гледале со недоверба на протестантите, а протестантите ги презирале своите католички соперници. Оваа клима, во почетокот на XVII век, довела до формирање на Протестантската унија и на Католичката лига. Некои кнезови во царството ѝ се придружиле на Унијата, други, пак, на Лигата. Европа, а особено царството, била како буре барут каде што секој се сомневал во секого и била потребна само една искра за да започне војна. Кога таа „искра“ конечно прснала, започнал судир што траел во текот на наредните 30 години. Триесетгодишната војна претставува еден од најголемите воени конфликти во европската историја, која траела од 1618 до 1648 година. Поголемиот дел од војната се водел на територијата на денешните држави, Германија и Чешка. Во војната

Во XVI век и XVII век низ цела Европа имало раширено незадоволство поради испадите на Римокатоличката црква. Верските реформатори како Мартин Лутер и Жан Калвин зборувале за враќање кон библиските мерила. Лутер и Калвин наишле на широко распространета поддршка, и од ова движење се родила Реформацијата и протестантските религии

биле вклучени односно учествувале најголемите европски континентални сили. Иако во почетокот војната имала верски и

религиозен карактер помеѓу протестантите и католиците, сепак ривалството помеѓу Хабсбуршката династија и останатите сили имала централна улога, кое се гледа во влегувањето на Франција во војната и тоа на страната на Протестантите. Во текот на XVII век, помеѓу најмоќните народи во Европа се зголемиле политичките и економските тензии, така што Шпанија била заинтересирана за дел од територијата на тогашна Германија, бидејќи таму се наоѓала под нејзината управа Холандија; Франција била заинтересирана за делови од Германија, бидејќи таа била еден од најслабите соседи во тоа време, за разлика од Хабсбуршките земји кои биле околу останатите делови на земјата; Шведска и Данска биле заинтересирани да добијат контрола над северните германски држави, кои се граничеле со Балтикот. Но, верската напнатост започнала сè повеќе да се зголемува. Ова најмногу се почувствувало кон втората половина на

XVI век. Аугсбуршкиот мир од 1555 година во голема мера не се почитувал, бидејќи поединци-епископи кои ја промениле својата вера, не ја предавале својата епископија како што биле задолжени според договорот. Калвинизмот се ширел многу брзо низ Германија, и на тој начин станал трета најголема религија во земјата. Некои католички владетели во Шпанија и во дел од Источна Европа настојувале да ги повратат своите католички влијанија од протестантите. За разлика од шпанските Хабсбурзи, хабсбуршкиот владетел на германските земји, Карло V, станал мошне толерантен. Фердинанд I, Максимилијан II, Рудолф II и Матијас I ја продолжиле толерантноста кон верата, бидејќи во преден план биле свесни околу опасноста која што ја демне нивната империја, како и од помислата за тоа низ што сè поминала Кралство Англија кога кралот Хенри VIII во 1534 година ја започнал својата политичка и верска нетолеранција кон Римокатоличката црква. За миг, во внатрешноста на Светата Римска империја бил избегнат верскиот конфликт, главно поради забраната за слободно ширење на верата. Од друга страна пак, ова многу ги вознемирило оние кои посакувале да постои само една вера и религија на стариот континент. Шведска и Данска, како лутерански кралства, постојано барале начин како да им помогнат на протестантите кои живееле во внатрешноста на Светата Римска империја. Оваа напнатост помеѓу народите довела до избувнување на насиле во 1606 година во германскиот град Донауверт. До нереди дошло откако лутеранската црква ги спречила католиците да одржат процесija – свечена поворка. По ова интервенирал Максимилијан I Баварски, кој застанал на страната на католиците.

По крајот на нередите, калвинистите во Германија се чувствувале како најзагрозени, па затоа во 1608 година основале протестантска унија на чие чело застанал Фридрих IV Палатински, чиј што син пак ќе има голема улога во т.н. Триесетгодишна војна. Фридрих IV Палатински ја зел под контрола Рајнската област, една од државите на Рајна, која ја посакувале шпанските Хабсбурзи. Како одговор од основањето на Протестантската унија, католиците одговориле во 1609 кои пак основале Католичка унија, на чие чело застанал Максимилијан I Баварски. Матијас, кој бил цар на Светото Римско Царство и крал на Чешка, починал во 1619 година и не оставил свој директен наследник. Негов наследник бил Фердинанд II, кој бил законат

католик. Самиот император посакувал да ја обнови католичката вера на ниво на целата земја. Поради ова, тој бил сосема непопуларен во Чешка. Побуната на нејзините жители против одлуките и намерите на Фердинанд биле повод за започнување на Триесетгодишната војна. Се смета дека 15% до 20% од населението на Германија страдало од војната. Во период од 1618 година до 1648 година се појавиле неколку видови на нови болести кои се ширело многу брзо, главно поради преместувањето на армиите од едно на друго бојно поле. Болестите се пренесувале и од самите цивили кои биле преместувани односно прогонувани на различни места. По војната во Италија се појавила болеста чума. По опсадата на Ниренберг во 1632 година, цивилите и војниците заболеле од тифус. Кога императорската армија ги прогонила поразените Швеѓани во 1634 година имало голем број на мртви од епидемија во долината на Рајна. Во 1634 година, Дрезден, Минхен и други мали градови исто така биле зафатени од чума. Европа била разорена од пљачкосувања, убиства, силувања и болести. Копнежот за мир станувал сè посилен затоа што станало јасно дека тоа било војна која што никој не може да ја добие. Владеачките елити конечно признале дека воената моќ повеќе не им користи при остварувањето на нивната цел. Сите посакувале мир, кој што не знаеле како да се постигне. Царот на Светото Римско Царство, Фердинанд III, францускиот крал Луј XIII и шведската кралица Кристина се согласиле дека треба да се одржи конференција на која ќе се соберат сите вклучени страни во војната и ќе преговараат за условите за мир. За преговорите биле избрани два града — Оснабрик и Минстер во германската покраина Вестфалија. Тие градови биле избрани бидејќи се наоѓале на средина помеѓу Шведска и Франција.

Почнувајќи во 1643 година, околу 150 делегации — некои од нив со големи тимови од советници — пристигнале во двата града, при што католичките пратеници се собрале во Минстер, а протестантските делегати во Оснабрик. На преговорите биле присутни односно учествувале Фердинанд III, Французите, Шпанците, Холанѓаните, Швајцарците, Швеѓаните, Португалците и папските претставници. Најпрво биле донесени правила на однесување за да се решат прашањата како што се титулата и рангот на пратениците, редот на седење и процедурите. Потоа почнале мировните разговори, а предлози од едната делегација до другата биле пренесувани преку посредници. По речиси пет години — додека војната и понатаму траела — сите се согласиле со условите за мир. Вестфалскиот мировен договор го сочинувале повеќе од еден документ. Еден договор бил потпишан во Оснабрик помеѓу царот Фердинанд III и Шведска, а друг во Минстер помеѓу царот и Франција. Така, договорот кој бил потпишан на 24

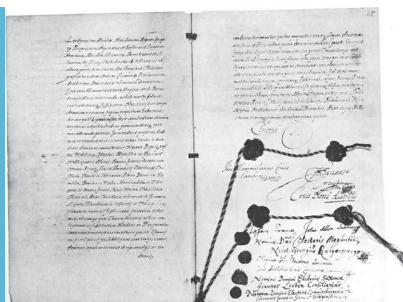
октомври 1648 година, е познат како Вестфалски мировен договор. По војната била призната независноста на Холандија, и била формирана Швајцарската конфедерација. Договорот содржи четири основни принципи: принцип на суверенитет на државите, фундаментално право за самоопределување; принцип на еднаквост помеѓу нациите; принцип за неинтервенирање на една земја во внатрешните прашања на друга земја. Овие принципи се темел на глобалната политика и меѓународните односи се до 1945 година, а се ревидирани и ажурирани по Студената војна. Договорот го означил почетокот на современиот систем на меѓународни односи помеѓу државите, со легитимирање на авторитетот на владите, како конечна и единствена суверена управа над жителите во рамките на географските-политички граници на нивниот политички субјект (државата). Ова значеше дека владата станува единствениот и највисок авторитет за решавање на внатрешните работи во сопствената државата. Државите немаат

право да се мешаат во внатрешните работи и политиката на друга држава (т.е. да ги „преминат границите“ на другите држави). Во суштина, да се биде суверен (т.е. независен) политички субјект (држава), беше определено со двете клучни одлики за државната администрација: 1. Да се живее според сопственото законодавство. 2. Внатрешните работи да се организираат самостојно, т.е. без мешање однадвор, тоа значи да се биде независен од другите, преку воспоставена контрола и моќ која ја поседува врховниот политички авторитет на таа територија. Овие принципи на суверенитет и нанеле силен удар на Римокатоличката црква во Ватикан и нејзиниот лидер - папата, бидејќи тоа значело дека европските монарси биле во можност да одлучуваат целосно независно по сите домашни прашања, а со тоа и по прашањето за официјалната државна религија (моја територија моја религија – латинска изрека, cuius regio, eius religio), ослободени од било каков надворешен упад.

Мировниот договор од Вестфалија во Европа донесе нов политички поредок, фундаментално заснован врз суверенитетот на државата и независноста на нивните владетели, кои добија права да имаат постојани воени сили, да градат одбранбени капацитети и да собираат даноци од нивните поданици. Подоцна, со Договорот од Утрехт - Холандија во 1713 година, принципот на суверенитет на државата, конечно бил консолидиран „со поврзување на суверена власт со фиксна територијална граница“. Со воведувањето на принципот на суверенитет, владата на една држава престанала да ги поддржува религиозните истомисленици кои биле во судир со владетелите на другите држави, бидејќи владеела политиката на немешање во внатрешните работи на други политички субјекти. Со тоа влијанието на Ватикан надвор од неговата територија, во римокатоличките држави било сериозно ослабено, додека во протестантските држави тоа било целосно укинато. Како последица на тоа, државите сè повеќе станувале секуларни национални држави, наместо претходно теократски. Тоа значело дека обврките и правата на граѓаните се само во границите на државата. Моќта на суверенитетот постепено се префрлала од рацете на наследените владетели над државата,

Der westfälische Frieden.

во рацете на независната или народната моќ, кај избраните народни претставници. Кралскиот совет (советодавна институција) била заменета со парламентот (законодавната институција), владата (извршната институција) и судот (правосудна институција). Формалното признавање на суверенитетот на државата (како воспоставувањето на дипломатски односи) се применувало и де факто прифаќање на моралната и правна валидност на актите издадени од „леgitимната“ централна административна моќ на признатата држава.

Новиот Вестфалски систем на меѓународни односи го утврдил принципот на колективна безбедност. Односно, под услов во случај на агресија од една или повеќе држави кон друга/и, сите други држави треба да усвојат заедничка политика за враќање на состојбата пред агресијата, односно пред нарушување на границите на суверена држава од друга/и. Со други зборови, овој систем бара заедничка акција со цел да се обезбеди европската или/и глобална безбедност, преку постигнатиот договор помеѓу група на држави да дејствуваат обединето во спротивставување на било која земја-членка која незаконски го нарушува мирот со акт на агресија. Принципот на суверенитет на државата промовиран во 1648 година, наскоро станал главен столб за создавање на нациите-држави, најпрво во Европа, а подоцна низ целиот свет. Суштината на Вестфалската модерна национална држава е во идејата дека политичкиот легитимитет треба да потекнува од секуларен правен орган, а не од религијата како практика од средниот век.

На овој начин се отворил патот за создавање на уставот и уставната влада, кој исто така им помогнал на монарсите да ја консолидираат моќта над територијата

на државата, стекнувајќи се со поголема работна сила и финансиски ресурси потребни за зајакнување на армиите. Затоа е воведен и модерен систем за оданочување и наплата на даноците, проследен со политика на империјализам за прашањето на експлоатација на прекуокеанските колонии. За создавањето на големи и моќни армии придружени со ефикасен даночен систем, било потребно функционирање на стабилна државна организација базирана на централизирана администрација и бирократски апарат. Затоа, станало неопходно извршната власт да се пренесе од кралот на владата. Со други зборови, со Мировниот договор од Вестфалија била инаугурирана модерната национална држава. Вестфалскиот мировен договор ставил крај на Триесетгодишната војна. Германија станала религиозно слободна, но распарчена на повеќе суверени кнежевства. Најголеми придобивки имала Франција, која добила делови од Пиринеите. Шведска ја добила Западна Померанија, станувајќи единствен сопственик над Балтикот. Преку овој договор се обезбедил мир преку воспоставување рамнотежа на моќта, односно се одржува рамномерна распределба на воената и економската

моќ помеѓу државите. Како резултат на договорот, ниту една држава не била доволно силна за освојување на која било друга држава. Речиси никој не верувал дека е можен договор но, сепак, истиот бил постигнат. Вестфалскиот мировен договор го поставил принципот за сувереност. Ова значи дека секоја страна во договорот се согласила дека ќе ги почитува територијалните права на сите други страни и дека нема да се меша во нивните внатрешни работи. На тој начин била родена Европа како континент на суверени држави. Некои од тие држави од договорот добиле повеќе отколку другите. Франција била поставена како водечка сила, а Холандија и Швајцарија добиле независност. За германските кнежевства, од кои многу биле уништени од војната, мировниот договор имал свои недостатоци. Наместо да бидат зближени и обединети во една нација, германските кнежевства биле разединети како и пред тоа. Освен тоа, некои територии биле дадени под контрола на странски владетели, како, на пример, делови од поголемите германски реки — Рајна, Елба и Одра. На католичката, лутеранската и калвинистичката религија им биле дадени еднакви права. Но, сите не биле задоволни со тоа. Папата Инокентие X жестоко се противел на мировниот договор, прогласувајќи го за неважечки. Сепак, верските граници што биле поставени во поголем дел останале непроменети три века. Иако сè уште немало верска слобода за поединецот, таа дошла еден чекор поблизу. Мировниот договор ѝ ставил крај на триесетгодишната војна, и со тоа завршиле поголемиот дел од непријателствата. Тоа била последната голема верска војна во Европа. Војните не прекинале, но нивната суштинска причина преминала од религија на политика или трговија. Тоа не значи дека религијата повеќе немала влијание врз непријателството во Европа. Во двете светски војни, за време на тие ужасни судири, католици и протестанти повторно се здружиле за да се борат против католиците и протестантите на спротивната страна. Вестфалскиот мир и денес сè уште се смета за инспирација за решавање на конфликтите.

Сторија за една војна – Октомвриската војна на Блискиот Исток и мисијата „UNEF II“

Овој приказ на состојбите и настаните е од војнички аспект, без навлегување во политичките, економските, историските и други проблеми, кои долго време се присутни на овие простори, како и интересите на големите сили кои на разни начини се преплетуваат во регионот, иако во голема мера влијаеле на стивнувањето на војната и прекинот на непријателствата.

Основни геостратегиjsки карактеристики на Блискиот Исток Блискиот Исток географски се наоѓа на 3 континенти – Европа, Азија и Африка, што го прави многу важен военостратегиски регион. Преку него се вкрстуваат важни копнени, поморски и воздушни правци. Неговата важност ја дополнува и Суецкиот Канал, најкратката поморска рута која ги спојува Средоземно Море, односно Атлантикот со Црвено Море, а преку него и Арапското море и Индискиот Океан. За развој на слободната трговија во светски рамки, многу е важно и слободното транзитирање низ Каналот. Суецкиот Канал е долг 160 км и го скратува поморскиот пат од Средоземното Море до Индискиот Океан за 7.000 до 13.000 километри. Распоред и јачина на силите до почетокот на војната Според податоци на Институтот

На 6 октомври 1973 г. воениот конфликт помеѓу Египет и Сирија од една страна и Израел од друга, прераснал во голем воен судир наречен Октомвриска војна (или војната Јом Кипур). На овој вооружен конфликт му претходела Арапско-израелската војна, наречена шестдневна војна, во јуни 1967 г. и повремениот спорадични вооружени судири после неа

за стратeгиски истражувања во Лондон, во 1974 г. соодносот на воен потенцијал пред отпочнување на воените дејства бил следниот:

Израел

До почетокот на вооружениот конфликт Израел располагал со воена сила составена од околу 35.000 воен персонал, распоредени во десетина бригади. После мобилизацијата на резервниот состав, бројот на персонал пораснал на 300.000, распоредени во околу 30 бригади (оклопни, механизирани, пешадиски,

воздушно-десантни и падобрански). Овие сили биле распоредени на два фронта – на Синајскиот (Синајскиот Полуостров) и на Голанскиот (Голанската Висорамнина). Дел од силите биле насочени кон Јордан и Либан. Резервата била базирана во длабината на својата територија, планирана за брзи интервенции и маневар по внатрешните правци. На Синајскиот фронт биле распоредени 2 бригади (оклопна и механизирани), на источниот брег на Суецкиот Канал. Резервите на овие сили се наоѓале во средишниот дел на Синајскиот Полуостров, помеѓу комуникациите кои водат кон Каналот и Исмаилија и биле со променлив состав и јачина. Морнарицата и граничните единици биле разместени во јужниот дел на Синај (Акабски Залив и Црвеното Море). Военото воздухопловство било во базите, а вниманието било насочено кон Црвеното Море.

На Голанскиот фронт, кон Сирија, во првиот ешалон биле распоредени две бригади.

Кон Јордан и Либан биле распоредени три бригади, кои практично ја сочинувале резервата. Како борбено оспособени состави биле упатувани на задача, а на нивно место биле доведувани штотуку мобилизирани единици. На тој начин бил забран

Држава	Персонал				тенкови	борбени авиони	воени бродови
	копнени сили	воздухопловни сили	воена морнарица	вкупно			
Египет	600.000	60.000	40.000	700.000	2.000	650	110
Сирија	120.000	10.000	2.000	132.000	1.200	300	32
Вкупно	720.000	70.000	42.000	832.000	3.200	950	142
Израел	275.000	20.000	5.000	300.000	1.250	420	50
Сооднос	2,6 : 1	3,5 : 1	8,4 : 1	2,8 : 1	2,6 : 1	2,3 : 1	3 : 1

маневрот, додека на фронт биле доведувани подготвени и одморени. Карактеристично за почетниот распоред на силите било распоредувањето на послабите сили во првите ешалони. Фортификациското уредување на позициите и на одбранбените реони било целосно. Распоредот на силите бил флексибилен и обезбедувал брзо префрлување на единиците на сите делови на воиштето и упатување на задачи кои во текот на борбените дејства се покажале како приоритетни.

Египет

Египетската копнена војска била распоредена во десетина разнородни дивизии и самостојни баталјони, во состав на три армии. Биле распоредени во два ешалони, со по една армија (2.А и 3 А) во првиот ешалон, зајакнати со средства за форсирање на Суецкиот канал, истрена и добро опремена противвоздушна одбрана (ПВО) и оклопни сили во вториот ешалон. Првата армија била составена од различни и бројни единици од составите на дивизиите, оспособени за зајакнување на ешалоните 2 А и 3 А, одбрана на аеродромите и контрола на територијата.

Карактеристики на распоредот на египетските вооружени сили:

- силни состави во првиот ешалон, зајакнати со бројни средства за форсирање на Суецкиот Канал на широк фронт од околу 160км;
- резерви во вторите ешалони, зајакнати со оклопни сили;
- истрена, масовна и длабоко ешалонирана трупна ПВО;

- добро фортификациско уредување на позициите, на Каналот и според длабина.
- Оперативно-стратегискиот распоред на силите бил оценет како добар и логичен, обезбедувал нападни и одбранбени дејства.

Сирија

Сириските воени сили се состоеле од 5 дивизии и 5 самостојни бригади, распоредени со две дивизии кон Израел и со главнината во поширокиот простор околу Дамаск. На северниот дел на Голанскиот фронт се наоѓала и една мароканска бригада, а на јужниот дел и една ирачка дивизија и една јорданска бригада.

Распоредот на силите се потпираше

на добро уредените положби на источните делови на Голанската Висорамнина, на силната и масовна ПВО и противоклопната компонента, што обезбедувало длабока и жилава одбрана на основните оперативни и тактички правци, со тежиште на затворање на правците кои водат кон главниот град (Дамаск).

Карактеристични периоди на војната

Октомвриската војна се одвивала, условно кажано, во 3 периоди:

I период бил од 6 до 17 октомври, од почетокот на воените дејства до израелскиот противудар. Во овој период Египет и Сирија постигнале изненадување и на Израел му била наметната војна на два фронта (Синајскиот и Голанскиот), истовремено

и усогласено. Израелците немале превласт во воздушниот простор. Предноста и успехот бил на страната на Египет и Сирија.

II период бил од 17 до 22 октомври, од почетокот на противударот до првиот прекин на огнот. По потполна мобилизација и консолидација на вооружените сили на Израел, особено на Голанскиот фронт, бил извршен противудар и пробивање на египетската фронтиска линија во центарот и форсирање на Суецкиот Канал, по што бил формиран мостобран на западниот брег на каналот. Египетската војска била во тешка позиција.

III период бил од 22 до 26 октомври, период на непочитување на првото

формално прифаќање на договорот за прекин на огнот. Тоа бил период на интензивни борбени дејства од двете страни, непочитувајќи ги апелите и резолуциите кои пристигале од седиштето на ОН.

Вооружување и техника употребени во војната

Авијација

Борбени авиони:

„FANTOM I“ (Израел), ловец вооружен со ракети „воздух-воздух“ (4 Sparow III, 4 Sidewinder) и топ „Vulkan M-61“, како ловец-бомбардер со ракети „воздух-воздух Bullrip AGM“ или бомби (класични и напалм) и мини ракети со тежина до 5 тона. Имал и уред за полнење со гориво во воздух;

„SKYHAWK“ (Израел) – вооружен со ракети „воздух-земја Bullrip“ или воздух-воздух Sidewinder“, 2 топа 20 мм (со по 100 проектили) или 3 топа 20 мм. (со по 750 проектили) и мини бомби и торпеда со тежина до 3,7 тони.;

„MIRAGE“ (Израел) – вооружен со 2 топа „Defa“ 30 мм со по 250 гранати, 7 надворешни носачи со товар од 1,5-2,5 тони, ракета „воздух-воздух Matra AS 30 Martel“, 2 бомби по 227 кг и лансер со 36 ракети „воздух-земја“ или 2 бомби до 127 кг и 2 ракети „Sidewinder“;

„SU-7B“ (Египет и Сирија) – со носивост до 2 тони убојни средства.

Хеликоптери:

„AH-1G“ (Израел) – вооружен со митралез 7,62 мм (6 цевки по 1.500 зрна) или 2 фрлачи на гранати 40 мм (со 600 гранати), и 6 водени ракети „Tow“;

„AH-56“ (Израел) – вооружен со митралез 7,62 мм со (12.000 зрна) или фрлач на гранати 40 мм (со 780 гранати) и топ 30 мм и 6 ракети „Tow“.

Тенкови:

„M-60A1“ (A2) (Израел) – вооружен со топ 105/152 мм, митралез 7,62 мм и противавионски митралез 7,62 мм;

„M-62“ (Египет и Сирија) – вооружен со топ 100/115 мм и митралез 7,62 мм;

„AMX 13/90“ (Израел) – вооружен со топ 105 мм, митралез 7,62 мм и противавионски митралез 7,62мм.

Артилерија: самооден топ 175 мм „M-107“ (Израел) со дострел од 32 км.

Мисијата „UNEF II“ (1973 – 1979 г.)

Следело разрешување на кризата – мисијата „UNEF II“. Советот за безбедност при ОН донел одлука за формирање мировни сили, составени од 7.000 персонал од 13 држави, за почетен период од шест месеци, со задача да го

контролираат прекиот на огнот. Морало да се реагира брзо за да се преземе контролата над сè уште нестабилната состојба на теренот. Разместувањето на „Сините шлемови“ започнало во јануари 1974 г. со повлекување на веќе разместените мировници во мисијата „UNFICYP“ во Кипар, контингенти од Австрија, Финска, Шведска и Ирска. Прва нивна задача била да се раздвојат завојувачките страни и да се вратат на позиции заземени пред 22 октомври. Мировниот договор, потпишан во јануари 1974 г. опфаќал делумно повлекување на Израел од територијата на Синај и воспоставување тампон-зона и области со ограничен број на сили и вооружување од двете страни на зоната, контролирана од мировниците на „UNEF II“. За Израел најважно било да ги врати заробениците, особено ранетите. Најпрвин се започнало со испорака на хуманитарна помош на опколената египетска војска во Синај. Подоцна започнала и размената на воени заробеници. Раздвојувањето на завојувачките страни завршило во март 1974 година. Вториот договор за прекин на конфликтот помеѓу Израел и Египет бил потпишан во септември 1975 г., и истиот предвидувал дополнителни повлекувања на израелските сили кои завршиле во февруари 1976 г., кога била проширена тампон-зоната под контрола на „UNEF II“. Мандатот на мисијата „UNEF“ бил обновуван периодично од страна на Советот за безбедност при ОН до јули 1979 година. Воените набудувачи од мисијата „UNTSO“, воспоставена уште од мај 1948 г. на Блискиот Исток, останале стационирани во Египет. На Голанскиот фронт биле поставени набљудувачи на линијата на раздвојување помеѓу израелските и сиријските армии. На терен активностите не се одвивале толку брзо и непречено во текот на 1973 година. Додека меѓународното внимание било насочено кон настаните на Синајскиот Полуостров, на Голанската Висорамнина можноста за продолжување на вооружениот конфликт останала заради честите воени судири. Воените дејства завршиле. Тоа што војната не успеала да го реши, се решавало по дипломатско-политички пат. Како и да е, решенијата не придонеле кон воспоставување траен мир на Блискиот Исток.

М.С.

Морална храброст

Сите воени лица на раководни позиции своите наредби ги добиваат од своите претпоставени. Тие ги анализираат наредбите со сите фактори кои се однесуваат на зададените наредби и ги преправаат во извршни наредби за сопствените единици и потчинетите. Така се постапува и во средини со некомплетни, скриени и изменети информации и во средини кои се стресни, непријателски и потенцијално смртоносни. Оттаму, процесот на донесување воена одлука мора да разгледава низ призмата на стравот, стресот и заморот. За да биде забуната поголема, во процесот за донесување воена одлука се додадени голем број поединци, а секој од нив поседува различен карактер и различни силни и слаби страни. Бидејќи не постои совршено човечко суштество, секогаш постои ризик наредбите да бидат некомплетни, погрешни, па дури и незаконски, особено кога се однесуваат на сложени проблеми. Заради тоа офицерите треба да применуваат цврсто расудување за да извојуваат

Офицерите и останатите воени лица се соочуваат со многу дилеми во текот на нивната кариера. Многу често тие дилеми бараат храброст, посебно морална храброст, за да бидат успешно разрешени. Дилемите може да се појават во многу различни облици. Еден од начините да бидат разрешени сите дилеми е тие да се разгледаат низ призмата на етичноста, законитоста и тактичките/стратегиските последици од нив

победи во битки и војни, истовремено практикувајќи праведност и морална храброст. Но, праведноста во воената професија не е лесно да се дефинира. Почнувајќи од Платон и Аристотел, потоа преку Тома Аквински, направени се многу обиди за дефинирање на храброста кај воените лица. Според Џефри Скар (Geoffrey Scarre, „On Courage“), храброста треба се дефинира како одличен квалитет на личноста која при донесување на одлуки ја поаѓа совршената рамнотежа помеѓу стравот и самоувереноста, притоа резултирајќи со решение со кое се избегнуваат крајностите опишани како избрзаност

и кукавичлук. Токму тоа избегнување на крајностите, брзото донесување одлуки и кукавичлукот, ја дефинираат храброста како морална. Овде се потврдува и тоа дека храбри можат да бидат само оние кои веруваат дека имаат што да изгубат и се подготвени да го чуваат тоа што го имаат. Според Ендру Милбурн (Andrew Milburn, „When not to obey orders“), офицерот не е робот. Обврската на офицерот, како и на секое друго воено лице, произлегува од дадената заклетва. Првично, со заклетвата, офицерот е заколнат да ја брани државата и нејзиниот територијален интегритет и суверенитет

и секундарно, но не помалку важно, да го практикува доделениот авторитет врз своите потчинети. Тие две обврски ми ја доделуваат морална автономија на офицерот да делува во празнината помеѓу добиената наредба и нејзиното извршување. Во одредени околности, офицерот има обврска да не извршува наредба, иако е таа законска, давајќи притоа објаснување за својот став. Сепак, при секое несогласување со некоја наредба или одбивање за извршување на наредбата, офицерот мора да биде подготвен да се соочи и да ги прифати последиците доколку се покаже дека не бил во право. Колку повеќе офицерот напредува во кариерата, толку повеќе се искачува и се приближува до спрегата помеѓу политичките одлуки и воената стратегија, а со тоа расте и тежината на неговата обврска за практикување на моралната храброст. Храброста не треба да значи агресивност, насилство, нетрпеливост за различни

мислења, фалење и непостоење на самосожалување и сожалување на другите. Напротив, сите претходни карактеристики се крајности кои морално храбрата личност треба да ги избегнува.

Воените сили се создадени за можат да уништат, да убијат и да повредат. Адмиралот Дени тврди дека напредокот на цивилизацијата овозможил професионализација на војничкиот повик, обезбедувајќи притоа за секое воено лице професионална одговорност и обврска за исполнување на професионалните стандарди. Следното прашање кое се наметнува е кога военото лице станува професионалец, дали е тоа по завршената индивидуална обука или по првата извршена борбена задача или, пак, во училишта...? Заклучокот кон кој цели адмиралот е дека професионалец се станува со развивање и употреба на внатрешниот „компас“ за одржување на зацртаната насока на движење и при прием на спротивставени сигнали од околината. Воениот професионалец треба да функционира како лице кое ќе донесе правилна одлука, независно од околината, односно како лице кое ја обликува сопствена околина наместо да реагира на неа. Во текот на изведувањето на борбените дејства несомнено е дека ќе се случуваат грешки, посебно на тактичко ниво. Иако таквите грешки имаат потенцијал за негативни стратегиски последици, сепак можат да развијат и можности за искористување. Секој воен професионалец треба да запамети дека стравот од негативни последици и поврзаната мрзоволност и неактивност секогаш ќе водат кон поголема штета отколку добивка.

Еден пример за неправилно справување со фрустрациите предизвикани од несогласувањата со претпоставените, од поновата историја, претставува

примерот со генералот Стенли Мек-Кристал, командант на силите во мисијата ИСАФ во Исламската Република Авганистан и тогашниот претседател на САД, Барак Обама, опишан во студијата на Мередиџ Улрих (Meredith P. Ulrich, „The General Stanley McChrystal Case: A Case Study in Civil-Military Relations“). Иако станува збор за студија поврзана со цивилно-воената соработка, сепак многу добро е опишан примерот за тоа како неприспособноста и крутоста на еден од највисоките воени команданти на САД предизвикува неславен крај во неговата многу успешна војничка кариера. Почитувањето на наредбите и постапувањето по нив е основна карактеристика на воената професија и тоа така треба и да остане, но во секоја наредба мора да биде опишана и намерата на претпоставениот командант за потчинетиот да знае што точно треба да направи и како се очекува од него да ја изврши задачата. Многу често во практика командувањето се сведува на микроменаџмент на потчинетите и на давање премногу детални задачи. Претпоставениот мора да им верува во потчинетите, мора да им издаде задача и да им ја каже намерата, со цел да им дозволи да ја извршат задачата во насока да го постигнат посакуваниот резултат и да ја исполнат неговата намера. Многу лесно е да се учи правилната одлука гледајќи наназад во минатото, но во моментот кога настаните се случуваат, границата помеѓу правилната и погрешната одлука може да биде „заматена“. Заради тоа во воената професија се потребни офицери со високи етички стандарди, јасно разбирање на законите, комплетно разбирање на тактиката/стратегијата и морална храброст за да ја направат правилната работа.

Томица Ристоски

Меѓународен суд за борба против корупцијата: реална потреба

Данило Турк, во неговата колумна за „Политико“, вели дека корупцијата не е нова појава. Според него и еден одреден степен на корупција е неизбежен, па дури и здрав за економскиот развој. Меѓутоа, во овие времиња на засилена политичка контрола и разочарување, со самото нејзино опстојување во сите видови на политички системи, корупцијата веќе е голем општествен проблем кој треба и мора да се реши. Имено, со трошок за глобалната економија, проценет на околу 2,6 трилиони долари годишно, или 5 отсто од глобалниот бруто-домашен производ, корупцијата е општествена појава која постои во многу форми и на која не е имуна ниту една држава. Со цел светот да се справи со овој предизвик, се наметнува потреба да се воспостави еден меѓународен механизам, со што и јавно ќе се признае дека корупцијата не е само локален криминал. Дополнително, и

„Сериозното сфаќање на клептократијата бара амбициозни решенија за одвраќање и казнување на корумпираните лидери кои уживаат неказниност во земјите со кои владеат. Со други зборови, на светот му треба непристрасен одговор на владеењето на корупцијата, отелотворен во една нова институција: Меѓународен суд за борба против корупцијата (скратено: IACC)“, тврди Данило Турк, поранешен претседател на Словенија кој од неодамна е член на Советодавниот одбор на генералниот секретар на ОН.

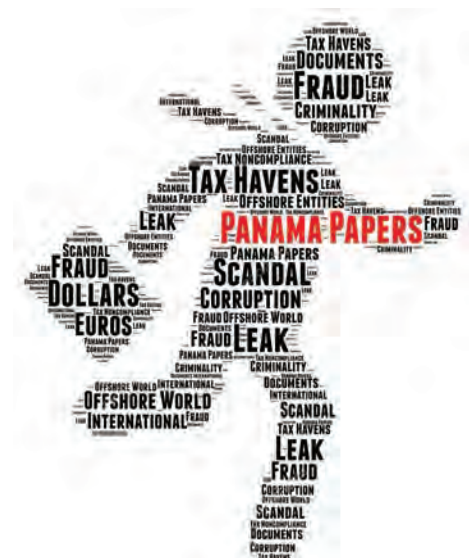
клептократијата, односно злоупотребата на јавната моќ за приватна корист од страна на лидерите на една држава, го стагнира потенцијалот за раст и развој и се поткопува довербата на граѓаните во демократијата. Сево ова води кон пораст на социјалната поларизација, која ги загрозува темелите на многу либерални демократии, и тоа не само на старите

туку и на новонастанатите. Затоа, оваа општествена појава што не ги почитува ниту границите, ниту законите, може да банкротира нации, влади, заедници и луѓе, да ја уништи животната средина и да ја поткопа нашата доверба во јавните институции. Тоа е кривично дело што дополнително ја влошува нееднаквоста, сиромаштијата и социјалната поделба.

Но, за жал, корупцијата тешко може да се реши, а во последниве децении, повеќето земји не постигнуваат голем напредок во тој поглед. И покрај фактот дека има 189 страни, вклучително и 181 земја во Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата (скратено и во оригинал: **United Nations Convention Against Corruption UNCAC**), според која се потребни закони за криминализирање на мито, проневера, перење пари и други форми на коруптивно однесување, клептократијата сè уште напредува. И, бидејќи клептократите се тие кои го контролираат спроведувањето на правдата во земјите со кои владеат, истите уживаат неказнивост на многу места. Сепак, благодарение на работата на храбрите новинари, големите протекувања на документи како „Пандора пејперс“ и објавите на финансиските записи како што се „Панамските документи“, огромниот обем на овие злосторства излезе на виделина. Иако ова произведе многу докази за корумпирани транснационални шеми, некои високи функционери се соочија со политички последици – а некои од нив дури се соочија и со можностите да ги загубат своите средства и слобода. Од друга страна, пак, граѓаните со право прашуваат како овие злосторства и понатаму остануваат неказнети во услови на стагнација на средната класа која веќе е уморна од соочување со последиците од различни кризи. Но, неказнивоста и транснационалната природа на корупцијата, досега само доведе до различни повици со кои се предлагаат различни решенија кои би можеле да ги преминат границите и да спроведуваат законите што другите земји не можат да ги спроведат или, пак, нема самите да ги спроведат. Во оваа насока, понекогаш се користат санкции против корумпираните лидери,

кои воедно се и важен механизам за краткорочна одговорност. Но, тие се само политички одговор на проблемот со големата корупција. За фундаментално менување на клептократите и нивните професионални овозможувачи на вакви активности, на светот му треба еден сеопфатен и непристрасен одговор и решавање на проблемот кој би бил отелотворен во нова меѓународна институција - Меѓународен антикорупциски суд (IACC). IACC би можел да биде механизам кој ќе ја пополни клучната празнина во меѓународната правна рамка за борба против корупцијата и за зајакнување на транспарентноста во структурите на управување. Истрагата „Пандора пејперс“, во која се вклучени околу 600 новинари од медиумите, вклучувајќи ги, „Вашингтон пост“, „Би-Би-Си“ и „Гардијан“, се заснова на протекување на околу 11,9 милиони документи од 14 компании за финансиски услуги ширум светот. Преку нејзиниот договорен мандат, доколку земјата со која владее клептократот не сака или не може самата судски да спроведува случај, судот треба да има јурисдикција и да ги процесира злосторствата извршени од клептократите и нивните транснационални мрежи на соработници кои веќе се криминализираани според UNCAC. И, како и со Меѓународниот кривичен суд, IACC треба да има мандат правно да процесира злосторства извршени од државјани на земји членки и државјани на други земји на територијата на земјата членка. Тоа треба да биде суд кој во краен случај ќе има капацитет правно да процесира и да затвора клептократи и на тој начин да создаде можности за демократскиот процес, а нив да ги замени со чесни лидери. Судот, исто така, треба да има, и во граѓански и во кривични случаи – мандат за враќање и пренамена на

незаконскиот имот на жртвите на големата корупција.

Откако во јуни 2021 година за прв пат беше објавена декларацијата со која се бара формирање на Меѓународен антикорупциски суд, па досега, над 250 светски личности, вклучувајќи 43 поранешни претседатели и премиери и 32 нобеловци од повеќе од 75 земји ја потпишаа Декларацијата, а владите на Канада и на Холандија се обврзаа да работат со меѓународните партнери за формирање на судот. Две последователни претседателски администрации во Колумбија и новоизбраниот претседател на Источен Тимор, исто така, ја поддржаа идејата за Меѓународен антикорупциски суд. Турк вели дека е потполно свесен и загрижен за огромното негативно влијание на корупцијата врз општествата, и тоа низ сите сегменти, почнувајќи од борбата против климатските промени и пандемиите – до зајакнувањето на меѓународниот мир и безбедност, кои се столбови на демократијата. Затоа, за да се поправат нејзините разорни последици, од клучно значење е што повеќе земји да се приклучат кон новата коалиција посветена на создавање на Меѓународен антикорупциски суд.

За крај може да се резимира дека корупцијата не е неизбежна и не е незапирлива. Но, сепак, ова бара колективна посветеност на долгорочните напори за воспоставување на амбициозни антикорупциски решенија на меѓународно ниво. Само тогаш можеме да создадеме ефикасна институција која дава свој придонес во напорите да се обезбеди поправеден глобален поредок, заснован на правила. Потребата за акција никогаш не била поитна. Демократиите имаат единствен мандат да преземат акција и да покажат дека можат да постигнат нешто кое е од суштествено значење за владеењето на правото. Затоа, сите треба да станеме и да ја поддржиме оваа иницијатива и потреба.

м-р Билјана Поповска
(повеќе на <https://www.politico.eu/article/need-international-anti-corruption-court/>)

” Големата корупција е глобален проблем со кој засегнатите земји не можат сами да се справат. Токму тоа е причината поради која е неопходно формирање на Меѓународен антикорупциски суд. Данило Турк “

„Зелена ренесанса“ во одбраната НАТО армиите забрзано ја вклучуваат грижата и намалувањето на влијанието врз животната средина од армиските активности

Фотоволтаичниот систем, поставен на т.н. Големо Калливо Езеро е со капацитет од 1,1 мегавати и ќе продуцира чиста енергија која ќе се користи како дополнување на локалната електрична мрежа и како „бек-ап“ електропроизводен систем за тренинг-полигонот „Камп Макал“ на Американската армија. Фотоволтаичната електрана е проект кој е поврзан и со заложбите на Климатската стратегија на Армијата на САД, донесена во февруари 2022 година, која предвидува намалување на испуштањето на стакленички гасови во атмосферата од армиските инсталации за 50% до 2030 година (споредбено со нивата од 2005 година) и достигнување на нулта-емисии на стакленички гасови до 2050 година. Оваа информација е повод за анализа на активностите на НАТО земјите во доменот на заштитата на животната средина од страна на одбранбениот сектор, особено имајќи предвид дека и НАТО Алијансата во новиот Стратегиски концепт донесен неодамна, посветува внимание и на климатските промени, како сериозен предизвик на денешницата и

На 10 јуни во базата „Форт Браг“ во Северна Каролина, САД, беше пуштен во употреба најголемиот фотоволтаичен систем позициониран на вода во југоисточниот дел на САД

како мултипликатор на кризи и закани. Имено, во точка 19 од Концептот, се вели дека „зголемувањето на температурите предизвикува раст на нивото на морињата, предизвикува шумски пожари и екстремно време, што ја намалува безбедноста и ги загрозува животите на луѓето“ а воедно се укажува и на тоа дека климатските промени влијаат и на начинот на кој функционираат силите. Впрочем, на маргините на мадридскиот Самит на Алијансата беше донесен и Извештај кој повикува на фундаментална трансформација на пристапот на НАТО кон одбраната и безбедноста и ја позиционира Алијансата како „водечка меѓународна организација во разбирањето и адаптирањето на климатските промени“. Генералниот секретар, Јенс Столтенберг, во Мадрид ја најави одлуката на Алијансата за намалување на емисиите на стакленички гасови од сојузниците за најмалку 45 проценти до 2030 година, односно намалување до нулта-емисии до 2050 година. И Британската армија минатата година, како дел од новата стратегија, постави

цел да биде водечкиот сегмент за одржливост во заедницата, и тоа преку неколку суштински задачи, меѓу кои и да контрибуира кон целта на Обединетото Кралство за нулта-емисии на штетните стакленички гасови до 2050 година и кон зголемување на напорите за транзиција кон обновливи извори на енергија. Франција, во април оваа година ја донесе Стратегијата за одбрана и клима, која има за цел одбраната да биде еден вид на алатка против климатските промени. Оваа стратегија дефинира четири главни области на делување, и тоа: развој на знаењата и на потребните вештини за справување со стратегиските предизвици предизвикани од климатските промени, потоа иницирање на динамичка адаптација на одбраната за справување со климатските промени, продолжување на контрибуцијата на Министерството за одбрана во колективните напори за митигација и енергетска транзиција и интензивирање на динамиката на соработката во справувањето со

климатските промени во министерството, интересорски и на меѓународно ниво. Особено важен е делот посветен на енергетската транзиција, во кој се вели дека Министерството поседува речиси 275.000 хектари земја, од која 70 проценти се користи за тренинг и обука, но вклучува и богат биодиверзитет, паркови, природни резервати кои влијаат на зачувување на еко-системите, а се опфаќа и прашањето на достапноста на нафта и нафтени деривати на глобалната сцена. Во тој контекст, се укажува на тоа дека се предвидува контрола и оптимизирање на потрошувачката, и дека преку 18 конкретни активности, Министерството има намера да ја подобри енергетската ефикасност на инфраструктурата и да ги развие обновливите извори на енергија. Пренесено во бројки, Стратегијата предвидува намалување на емисиите на штетните гасови за 37.000 тони CO² до 2030 година, а се предвидува и вклучување во иновативни проекти, како

што се оние за изградба на хибридни електроцентрали.

Германското Министерство за одбрана во доменот на климатските промени укажува на тоа дека станува збор за глобален предизвик кој може значајно да влијае на германската безбедност и дека Министерството презема конкретни активности. „Климатските промени се глобален тренд кој веќе влијае врз условите за живот на стотици милиони луѓе“, се вели во Белата книга за безбедносна политика и иднината на германските вооружени сили. Во „Агендата 2030“ се укажува на тоа дека не е потребно само да се утврдат предизвиците од климатските промени, туку треба да се даде и придонес кон заштитата на животната средина и климата. Во изминатите 30 години, емисиите на стакленички гасови од страна на вооружените сили на Германија се намалуваат во континуитет и тој тренд продолжува. Станува збор за тренд на

изградба на енергетски ефикасни објекти, користење на синтетички горива и забрзан напреден развој на зелени технологии. Според некои податоци, од 2005 година до 2019 година, емисиите на штетни гасови во делот на воената мобилност паднале од 1,8 милиони тони на 0,6 милиони тони, односно се намалиле за 46,6 проценти. Голем напредок е направен последниве години, и тоа со проширување на инфраструктурата за полнење на електрични возила. Во тој контекст, податоците се дека до крајот на 2019 година, 162 електрични станици за полнење на возила се инсталирани во објекти на германските вооружени сили.

Во следните изданија на магазинот „Штит“ анализата ќе ги опфати сојузничките земји од регионот, како и планот на Министерството за одбрана, кој се фокусира на воведувањето на повисоки еколошки стандарди во одбраната, наречен „Еко-одбрана“.

Иван Петрушевски

Преземање на првото харување

1992

Прво дефини на Армијата за време на првото заветување на касарна „Минион“

Почесна смotra на стројот на првото генерација млади војници на АРМ ја изврши претседателот на Република Македонија, Ѓеѓе Гоѓевров

30 години Армија Република Северна Македонија

Пристигнување во Кабул на првото повоено состав од АРМ од 1. Млбр

2006

Учество на вежба „БФ“ во Србија

2014

Вежба „Македонски блато 9“

Артилериско играње при ТБЕГ

30 години Армија Република Северна Македонија

АРМИЈА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
ТРИЕСЕТ

Учество на парадијата на Армијата во спроведување со „Ковид-19“

2020

Обезбедување на унутрешна граница во услови на пандемијата „Ковид-19“

Показна вежба на БС во Охрид

30 години Армија Република Северна Македонија

Служба рендери во игра

2021

Привредна на 2. механизирани пешадиска бригада во Единица за брза реакција

ТВБГ на „Кривопа“ со придобива од 2. Милитари

Обука на „Кривопа“

Делети на 2. оперативна пешадиска бригада

Велбата „Балкански блесок“, НАТО учество во - Милитари 2

2010

30 години Армија
Република Северна Македонија

30 години Армија
Република Северна Македонија

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
30 ГОДИНИ

„Продивки 2018“

2018

Обука во летни услови на придобивање од флотата за припадници, спасување и извозување од составот на воздухопловниот БМНС

„Македонски блесок 14“

30 години Армија
Република Северна Македонија

Придобиците на Армијата во справување со пожарите

Велбата „Торни Фортрифт“

Активности во склоп на учество на Лесковски пешадиски батальон

2022

Важни активности на БС за време на велбата „Бри одговор 22“

Отворен настан на гадискиот единица на Армијата на Република Северна Македонија и на Кралицата град на Кралството Норвешка

30 години Армија
Република Северна Македонија

Оклопно возило „Stryker“

„Stryker“ е универзално оклопно возило-точкаш со погон 8x8, чија конструкција е искористена за развој на 10 верзии кои првенствено се наменети за користење од единиците за брза реакција. Возилото се произведува од „General Dynamics Land Systems“ Canada и „General Dynamics Land Systems Division – USA. Како основа за развој е земено оклопното возило „LAV III 8x8 од GDLS“, Canada, кое е развиено од „Piranha III“ од швајцарската компанија MOWAG. Првите испораки на Армијата на САД од возилото се направени во април 2002 година. „Stryker“ поседува стандардна градба според западен терк. На предната десна страна на возилото е вграден погонот, а од левата, напред, е позицијата на возачот. Позади возачот е позицијата на командирот на десантното одделение, додека позади просторот на моторот, надворешно, десно, е поставена далечински управуваната борбена купола, а позади неа е позицијата на командирот на возилото. Во задниот дел е транспортниот простор за сместување на десантното борбено одделение. Конструкцијата на возилото поседува повеќе отвори кои можат да се искористат за влез и излез. Главниот отвор за влез-излез е десантната рампа, поставена на задниот дел од возилото во која е вградена помала врата. На горниот дел од возилото има пет отвори и на бочниот лев дел има еден отвор. Попрецизно над позицијата на возачот има отвор во чии поклопец се вградени 3 перископи „M17“, кои овозможуваат видно поле нешто над 90°. Инаку, за потребите на возачот за набљудување, на задниот дел од возилото е поставена мала дневно-ноќна камера. За потребите на командирот на десантното одделение над неговата позиција има отвор на кровот, а за потребите на командирот на возилото има отвор на кровот околу кој се вградени 7 перископи „M45“ за набљудување 360°. Последните два отвори се поставени на кровот од транспортниот оддел. Инаку, командирот на возилото може да гледа и преку дневно-ноќната термална камера AN/VAS-5, наменета за зголемување на видното поле на возачот. За комуникација, командирот на возилото има дигитален комуникациски систем „Force XXI Battle Command Brigade and Below“ (FBCB2), кој овозможува кодирана комуникација помеѓу возилата и со баталјонот, преку текстуални пораки и мрежа на мапи, (дигитална топографија). Основниот оклоп на возилото е од

заварен челик со голема цврстина на којшто се поставуваат дополнителни оклопни плочи, изработени од лесна керамика/композитни материјали. Ваквиот комбиниран оклоп на возилото му овозможува заштита од сите страни од проектили со калибар од 14,5 mm и шрапнели од артилериски гранати. Искуствата од воените дејства во Ирак придонесоа за поставување и на решеткаст кафеџ околу возилото (одвоен околу 46 cm од телото), со цел заштита од дејство на РПГ, а воедно возилото е приспособено за прифаќање и рекативен оклоп. За да биде постигната поголема заштита од противтенковски мини, развиена е нова верзија на возилото Stryker, чиј долен дел од конструкцијата поседува V-облик, со цел поефикасно пренасочување на млазот од експлозијата. За заштита на војниците во возилото е вграден и АБХО-заштитен систем.

За борбено дејствување верзијата „Stryker M1126“ е опремена со далечински управуваната борбена станица PROTEKTOR M151, со која управува командирот на возилото преку командна видеоконзола. PROTEKTOR M151 е развиена од компанијата „Kongsberg Protech“ од Норвешка и е опремена со термалната камера „TIM 1500“ 640x480, дневна камера, видеорекордер, ИЦ-сензор и ласерски далечиномер. Борбената станица PROTEKTOR M151 е стабилизирана и на неа стандардно се поставува тешкиот митралез „M2 HB“, со калибар од 12,7 mm или автоматскиот лансер на гранати „Mk19 Mod 3“, со калибар од 40 mm. Но, оваа борбена станица има можност за прифаќање и на митралезот „Mk 240“, со калибар од 7,62 mm. Борбената станица е опремена и 4 лансирни уреди „M6“, секој опремен и со 4 лансери на димни гранати.

Како погон во возилото е вграден дизел-моторот „Caterpillar C7“, со моќност од 350 кс, во комбинација со автоматската трансмисија „Allison MD 3066P“, која поседува 6 брзини за движење напред и 1 брзина за движење назад. Во возилото е вграден и помошен агрегат од моделот „Mechron 28.5V DC“. Возилото поседува 2 резервоари за гориво со вкупен капацитет од 200,5 литри. Ова оклопно возило поседува константен погон на предните 4 тркала, а по потреба погонот се активира на сите 8 тркала. Тркалата поседуваат независна хидропневматска амортизација, а се опремни и со систем за автоматско регулирање на притисокот во пневматиците. „Stryker“ има корисна носивост од 2.950 kg и можност да влече товар од 4.536 kg. Возилото

може да се превезува со транспортните авиони „C-130H“, „C-17“ и „C-5“. Од возилото „Stryker“ се развиени следните верзии кои сериски се произведуваат: „M1126“ – оклопен транспортер на пешадијата, „M1127“ – извидувачко возило, „M1128“ – мобилен топовски систем, „M1129“ – носач на минофрлач, „M1130“ – командно возило, „M1131“ – возило за борбена поддршка, „M1132“ – инжињерско возило, „M1133“ – возило за медицинска евакуација, „M1134“ – противтенковско возило опремено со наведувани ракети и „M1135“ – извидувачко АБХО-возило. Инаку, од верзијата „M1126“ е развиено борбеното возило на пешадијата „M1296 Dagoon“, кое е опремено со безпасадната борбена купола „RT40“, опремена со 30 mm топ „Mk44 Bushmaster“. Корисници на возилата „Stryker“ се армијата на САД, на Ирак и на Тајланд, а наскоро и нашата армија (APCM).

Ивица Дамески

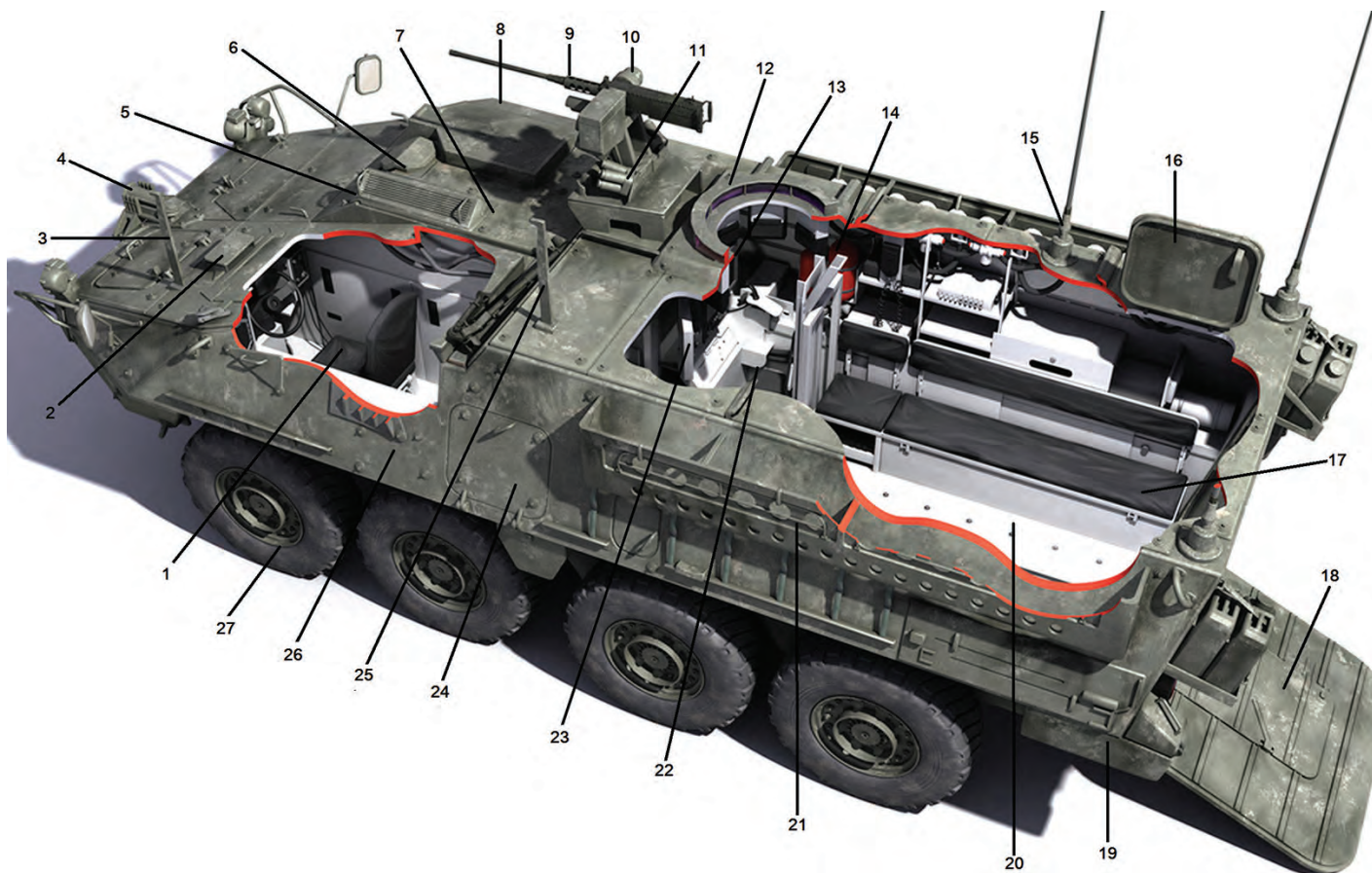

ОБЈАСНУВАЊЕ НА ПОСТЕР СЛИКАТА

Пресек-слика на „Stryker M1126“

1. Позиција за возачот на чијшто поклопец има 3 перископи
2. „AN/VAS-5“ – камера за зголемување на видното поле на возачот.
3. Секач на жица
4. Макара (чекрк) за извлекување
5. Трансмисија „Allison MD 3066“
6. Дизел-мотор „Caterpillar C7“ со моќност од 350 кс
7. Помошниот агрегат „Mechron 28.5V DC“
8. Клима уред „Delphi“
9. Тешок митралез „M2 HB“ со калибар од 12,7 mm
10. Далечински управувана борбена станица „PROTEKTOR M151“

11. Лансиран уред „М6“, опремен со по 4 лансери на димни гранати „L8A1/A3“ од 66 mm
12. Околу отворот на командирот на возилото се вградени 7 перископи „M45“ за набљудување од 360°
13. TRW (C4ISR) – системска архитектура наменета за командување, контрола, комуникации, компјутеризација, разузнавање, набљудување и извидување на боиштето
14. Автоматски противпожарен систем (еден е вграден и кај моторот)
15. Антена
16. Поклопец од отворот на кровот од транспортниот оддел
17. Клуца
18. Задна десантна рампа со внатрешно вградена помошна врата
19. Приклучок за резервоарот за гориво
20. Транспортен простор за сместување на десантните војници
21. Надворешно поставена корпа по должината на шасијата, наменета за сместување на опремата на војниците и друго
22. Отвор на кровот од позицијата на командирот на десантното одделение
23. Монитор за командирот на десантното одделение
24. Бочен помошен отвор
25. Оклоп, составен од челик со голема цврстина на којшто се поставуваат дополнителни оклопни плочи изработени од лесна керамика/комполитни материјали
26. Секач на жица
27. Пневматици „Michelin 1200R20 XML“, со поставени „Hatchinson Run-Flat“ вметнувања на бандажите кои овозможуваат мобилност на возилото и кога пневматикот е оштетен

Тактичко-технички карактеристики на „Stryker M1126“	
Екипаж	2 членови+ 9 војници
Должина на телото	6.95 m
Широчина	2.72 m
Височина	2.64 m
Клиренс	0.44 m
Борбена тежина	16.47 t
Погон	дизел мотор Caterpillar C7, со моќност од 350 ks
Максимална брзина	105 km/h
Автономија на движење	500 km
Премин преку препрека	58.4 sm
Премин преку ров	1.98 m
Максимална нагорнина	60%
Страничен наклон	30%

„Airbus A300-600ST Beluga“

Авионот Airbus A300-600ST (Super Transporter), или попознат како „Beluga“ (вид на кит на кој личи овој авион), претставува модифицирана верзија на стандардниот авион „A300-600“, дизајниран да пренесува делови од воздухоплови и поголем товар. Името „Beluga“, откако стекна популарност и официјално беше усвоено

Авионот „Airbus A300-600ST“ е уникатен по тоа што денес е производ на самостојна мултинационална корпорација, формирана од неколку големи производители на авиони како конзорциум од британски, француски, германски и шпански воздухопловни компании. Географската локација на производство на „Airbus“ не е само под влијание на трошоците и практичноста, туку е исто така прашање на историја на воздухопловството, како и национален интерес. Историски гледано, секој од партнерите на „Airbus“ прави цел дел од авионот, кој потоа би се транспортирал до централна локација за конечно составување. Деталите варираат од еден до друг модел, но генералниот распоред е следниот: крилата и опремата за слетување да се прават во Обединетото Кралство, опашниот дел и вратите во Шпанија, трупот во Германија, а носот и централниот дел во Франција. Последниот дел од работата се реализира во Тулуз (Франција), Хамбург (Германија), односно во Севилја (Шпанија). Во моментот „Airbus“ користи четири авиони за транспорт на големи делови од трупот и крила од авионите, а петтиот авион служи како резервна опција, но и да ги исполни транспортните услуги на пазарот надвор од компанијата „Airbus“. Разгледувана е верзија од типот „Beluga“, наменета за продажба на воени клиенти и товарни

оператори. Најновата варијанта „Beluga XL“ стапи во употреба во 2020 година.

Потребата од ваков авион

Во текот на 1970-тите години за потребите на „Airbus“ првично бил користен патниот сообраќај за транспорт на компоненти и делови. Растот на обемот на производството наложил пренасочување со користење на воздушниот транспорт, а за тоа се користела флота од модифицираните авиони „Super Guppy“. Тоа се поранешни авиони „Boeing Stratocruiser“, со приспособени трупови и турбински мотори, со цел да носат голем волумен на товар за вселенската програма на НАСА. Користењето на овие авиони за потребите на „Airbus“ довело до тоа да кружи една шега – дека „секој авион на „Airbus“ се испорачува на крилата на „Boeing“. Со текот на времето овие авиони станале помалку задоволителни за потребите за превоз на „Airbus“, а нивната старост придонела за

зголемување на оперативните трошоци. Растечкото производство на „Airbus“ барал поголем капацитет отколку што може да се обезбеди од постојната флота.

Различни опции биле проучувани за да послужат како замена за воздушниот транспорт, вклучувајќи копнен транспорт по пат, железница, односно транспорт по морски патишта. Овие алтернативи се отфрлени во корист на главното решение засновано на транспорт по воздушен пат, пред сè поради можните проблеми со доверливоста и потребното време. Во таа насока, неколку различни типови на авиони биле разгледувани за потенцијална употреба, вклучувајќи ги: „Boeing 747“, „Boeing 767“, „Antonov An-124“, „Antonov An-225“, „Ilyushin Il-86“, „Lockheed C-5 Galaxy“ и „McDonnell Douglas C-17 Globemaster III“.

Употребата на кој било постоечки авион не била прифатена поради недостаток на внатрешен простор за сместување на саканите компоненти.

Во споредба со авионите „Super Guppy“, носивоста на авионот „Beluga“ е повеќе од двојно, а волуменот се зголемил за повеќе од 30% (носивоста е сепак помала од „Антонов Ан-225“). Подобрените способности на „Beluga“ резултирале и со намалување на трошоците поврзани со транспорт на компонентите на „Airbus“ на само една третина од оние што ги достигнал авионот „Super Guppy“. Последниот од

товарните воздухоплови, „Super Guppy“, бил повлечен во 1997 година, а мисијата за габаритен транспорт од тој момент наваму е исклучиво во надлежност на новата флота „A300-600ST“.

Дури во текот на 1992 година започнале активностите за првиот авион „Airbus A300-600ST“, а во 1994 година бил реализиран првиот лет. После 335 часови налет кои биле извршени за време на програмата за тестирање, во текот на октомври 1995 година, била доделена сертификација од Европската агенција за воздухопловна безбедност (EASA). Во прилог на првиот авион, биле конструирани уште четири авиони со време на реализација приближно по еден во текот на годината.

Карактеристики

Примарна задача на флотата е да ги носи компонентите на „Airbus“, подготвени за конечно склопување во Европа. Таа е во сопственост на подружницата „Airbus Transport International“, со седиште во Тулуз, Франција (веднаш до производствените капацитети на „Airbus“ и е во целосна сопственост на Групацијата „Airbus“, формирана специјално за да управува со типот). Преку неа флотата е достапна за изнајмување од трети лица за носење различни специјални товари, вклучувајќи компоненти и модули за меѓународната вселенска станица, сателити, големи и деликатни уметнички дела, индустриски машини, хеликоптери, доставување големи количини на хуманитарни резерви и слично. Познатата слика на Delacroix, „Liberty Leading the People“, беше заштитена во изотермален резервоар под притисок и пренесена од Франција во Јапонија за потребите на една изложба. Откако биле пуштени во употреба повеќе авиони „Beluga“, достапноста на флотата драстично се зголемила на 600 часа изнајмен налет во 1998 година и околу 1.000 часа налет во 1999 година. Ова ефективно му овозможува на еден од петте авиони „Beluga“ да помине голем дел од своите работни часови, изведувајќи чартер-летови за други потреби.

Товарниот простор на A300-600ST е со дијаметар од 7,4 метри, со должина од 37,7 метри и максимална носивост од 47 тони (во споредба со 122,5 тони за „C-5 Galaxy“ и 150 тони за „An-124“). Максималната тежина на полетување изнесува 155 тони, а празен тежи 86,5 тони. И покрај оваа ширина, тој не може да ги носи повеќето делови од трупот на „Airbus A380“, кои наместо тоа вообичаено се транспортираат преку воден и копнен пат. Кокпитот на „Beluga“ е под притисок, но не и товарната кабина. Така, тој е недостапен за време на летот и несоодветен за товари за кои е потребна средина под притисок,

како што се живите животни. Сепак, товарната кабина е опремена со систем за греење за да го одржува товарот во соодветен температурен опсег. Крилата, моторите, опремата за слетување и долниот дел од трупот остануваат идентични со оние што се користат на конвенционалниот „A300“. Во февруари

2003 година, овој тип го реализира најдалечниот чартер лет досега во траење од 25 часа, со цел да пренесе два целосни хеликоптери „NH90“ и еден хеликоптер „Eurocopter Tiger“, на маршрута од Марсеј, Франција, до Мелбурн, Австралија.

Драган Павловски

„МАМБА“ - оклопно возило на тркала 4x4, отпорно на мини и заштитено од заседа

Првите единици беа изведени од вишокот возила на „Buffel“ (околу 1400 возила изградени од деривати како што се „Log Buffel“, „Moffel“, „Unicorn“, „Bulldog“ и „Rhino“). Последните беа воведени во 1978 година за заштита на аеродромите, но исто така беа и првите MRAP или MRV (возило отпорно на мини) кои беа развиени на африканскиот континент. Возилата „МАМБА“ беа забележани за време на војната во Ирак, користени и од националните мировни сили и од приватните безбедносни компании. Возилото е опремено со оклопен долен дел во облик на буквата „V“, наменет за одвркање на експлозијата на мина. Оваа закана од мини стана многу сериозна и на границите на Јужна Африка, што доведе до создавање на полесно, пократко и многу поудобно возило.

Дизајн на оклопниот транспортер „МАМБА“

„МАМБА“ е релативно пониско возило од повеќето возила во категоријата „MRAP“, но клиренсот (растојанието од земјата до подот), исто така е приспособен да се справи со најлошите терени што Јужна Африка може да ги понуди како што се границите на

Веројатно најуспешното јужноафриканско оклопно возило отпорно на мини и заштитено од заседа, „МАМБА“ (името доаѓа од познатата и смртоносна африканска змија), првпат беше замислено од страна на „Land Systems OMC“, подружница на „BAE Systems Land Systems“ Јужна Африка

Родезија. Шасијата и долниот дел на возилото во облик на „V“ се изградени од „Reuntech Sandrock“ со компоненти од „Unimog“, притоа нудејќи извонредни перформанси во совладување на теренот (cross country). Челичниот труп направен од заварен валан хомоген оклоп RHA (Rolled homogeneous armour) кој е со дебелина од околу 8 mm, но беше полесен кај варијантите „Mark 1“ и „Mark 2“, заштитивајќи само од калибар 5,56 mm НАТО, додека кај варијантите „Mark 3, 4 и 5 се докажани против куршуми 7,92 mm НАТО калибар. Фиксираните „очила“ на возилото, отпорни на куршуми, се опремени и

со отвори за подобра вентилација. Командирот на возилото е сместен веднаш до возачот, а пешадијата седи позади на страничните клупи (седишта поставени од двете страни во товарниот дел). На кровот на возилото може да има неколку отвори за поставување на различни митралези, обично 12,7 mm (cal.0.5) во предниот средишен дел, кој може да се заштити со фронтална маска и штитник на телото одзади. Командирот има и сопствен отвор на кој е монтиран митралез. Но, ако е потребно, може целосно да се отвори. Модуларноста дозволува шасијата да се приспособи, претворајќи го задниот дел во тело со рамно лежиште за носење различни видови на товар, монтирање лесно оружје или сместување на корпа за извлекување. Возилото може да се претвори во оклопно амбулантно возило или во командно возило. Пристапот за влез и излез од возилото е овозможен со една врата на задната страна или од отворите на покривот. Денес негов наследник е возилото „RG-31 Nyala“.

Варијанти

Основната варијанта „Mk.1“ првенствено се извезуваше, додека подобрените верзии „Mk2“ и „Mk3“ се во служба во јужноафриканската војска. Новата

верзија на „Mamba Mk5“ е дизајнирана и изградена од страна на „N4 Trucks (Pty) Ltd“, Преторија. Верзијата „Mk5“ се продава и се дистрибуира на глобално ниво од страна на „Osprea Logistics“. Се продава во две варијанти, „Magirus“ на погон со воздушно ладење или „Ivesco Eurocargo“, погон во конфигурација со водено ладење.

„Mk1“: оригиналниот „Mk1“ 2x4 беше произведен со преку 500 возила од „TFM Industries“, подоцна (Reumech OMC). Подоцна беше претворен во модифицираниот „Springbuck Mk1“ и „Reva Mk1“ од ICP. Возилото Puma е уште една варијанта напојувана од „Toyota Dyna 7-145“ мотор и погонска спрега, доста вообичаена во Африка. Се продава во две варијанти, на погон со воздушно ладење „Magirus“ и на „Ivesco Eurocargo“ во конфигурација со ладење на вода. „Mk2“: подобрената верзија 4x4 е изградена од „Sandock Austral“ и TFM. „Mk3“: оваа верзија 4x4 се разликуваше само по моторот „Mercedes Benz 312N“ и е изградена од „Alvis OMC“. „Reva Mk3“ е изменета верзија од „ICP“. „Mk5“: Оваа верзија 4x4 опремена со мотор „Ivesco Euro 3/Magirus“ и оклоп „B7“.

Моментално е изградена од страна на „Osprea Logistics SA“. Негов наследник стана „RG-31 Nyala“. Ова возило ги следи линиите на „Mamba“. Ова возило „MRAP“ беше широко извезено. Возилото е во служба на армиите на Канада, Шпанија, САД и во голем број други земји ширум светот. „RG-31 Nyala“ стана повеќенаменско возило според изборот на мировните сили. „Mamba Mk.7“ е ажурирана верзија, произведена во САД од компанијата „OSPREA Logistics“. Двата главни модели се „Mk.7“ и „Mk.7X“.

Возилото има брзина на движење од 102 km/h и максимален опсег од 650 до 900 km, во зависно од варијантата. Верзијата „Alvis Mamba“, направена според лиценца од страна на Обединетото Кралство, служеше во неколку мировни операции, од кои како позначајни може да се напоменат оние во поранешна Југославија. Варијантата „Mk5“ беше и сè уште е распоредена во моментот од мировниците на Африканската унија во Сомалија и во неколку други земји. Оператори на палетата на „Mamba“ возилата се следни: Аргентина, Канада, Брегот на Слоновата Коска, Естонија, Италија, Норвешка, Република Конго, Јужна Африка, Судан, Шведска, Швајцарија, Танзанија, Уганда, Обединетото Кралство, Соединетите Американски Држави (Ирак), Кенија, Индонезија, Бурунди. Оперативните историски мисии на мировните сили на Обединетите нации во Ангола, Босна, Косово и Судан. Аргентина и Обединетото Кралство ги извезоа своите возила „Mamba“ во Судан.

ОПШТИ СПЕЦИФИКАЦИИ И КАРАКТЕРИСТИКИ:

Должина	5,46 метри
Широчина	2,20 метри
Висина	2,49 метри
Тежина (combat)	5,56 тони
Посада	2+9 војници
Автономија на опсег	650 - 900 km
Максимална брзина на пат	102 km/h
Погон	4x4
Мотор	312N „Mercedes Benz turbocharged diesel“ 123 hp (92 KW)

Јужна Африка, исто така, испорача 62 возила „Mamba Mk3“ како помош во мировните операции во Судан. Над 40 возила „Mamba Mk5“ беа нарачани од Обединетите нации и во Африканската унија за употреба во Сомалија во 2011 година. Возилата „Mamba“ беа користени и од приватни безбедносни контрактори во Ирак од американските сили. Според нив, возилото изгледа

помалку „агресивно“ за цивилите. Овие јужноафрикански возила кои почнале да се произведуваат во средина на 1990-тите години, се произведени во над 2500 возила и се едни од најчесто употребуваните возила за операции на одржување на мирот, како на африканскиот континент така и ширум светот.

Идриз Идризоски

Мулињата - неопеани херои на војните

Мулето е домашно животно од фамилијата на коњи (фамилија Equidae, вид Equus mulus) кое настанало со вкрстување на магаре и кобила. Повеќе личи на магаре, отколку на коњ – на магарето потсетува со долгите уши, кратката грива, малите копита и со обликот на телото, додека на коњот личи според висината и обликот на вратот и шепите, а крзното обично е браон или беж боја. Мулињата достигнуваат од 1,2 до 1,9 метри височина, а телесната тежина се движи од 275 до 700 килограми. Мулињата се одгледуваат затоа што ги комбинираат особините на магарето и коњот. Помали се од коњите, но се појаки и поиздржливи, помалку јадат, поотпорни се на болести и поприспособливи на различни климатски услови. Исто така, побрзи се и поинтелигентни од магарето. Повеќе од 3.500 години мулињата се користат за влечење и за носење товар, благодарение на тоа што можат да поднесат големи напори. Генетската неусогласеност на овие видови, поради разликата во бројот на хромозоми кај родителските видови (магарето има 62, а кобилата 64 хромозоми), предизвикува стерилитет, бидејќи мулињата имаат непарен број на хромозоми, односно 63, но создаденото хибридно животно ја комбинира силата и интелигенцијата на коњот со сигурната нога и издржливоста

Мулињата не постојат во природата. Тие се вештачки производ на човековата генијалност и, како и на многу такви производи, не им требало многу време пред да најдат место во војните. Многу армии од 19 век имале планински единици, опремени со лесни топови (обично од 65 mm до 75 mm), коишто се распределувале на неколку товари од мулиња за пренесување преку груб терен без патишта. Мулињата можат да се движат со брзина од 6,5 километри на час, при што можат да носат товар тежок до 140 килограми, или да влечат кола со товар вкупна тежина до 230 килограми

на магарето. Освен тоа, кожата и копитата на мулето се поцврсти од коњите и подобро ја поднесуваат топлината. Интелигенцијата, агилноста и издржливоста се карактеристики на

мулињата. Овие квалитети ги прават мулињата идеални како товарни животни. За разлика од коњите, кои носат околу 65 проценти од нивната тежина на нивните предни нозе, мазгите носат 55 проценти на нивните предни нозе. Оваа особина ги прави многу добро избалансирани и сигурни на нерамен терен. Тие носат потешки товари на подолги растојанија и јадат една третина помалку од коњите кои ја вршат истата работа. Некои луѓе мислат дека тврдоглавоста е карактеристика на мулето - тврдоглав како муле! Мулињата се интелигентни и поседуваат силно чувство за самоодржување. Водачот не може да го направи мулето да направи нешто ако тоа мисли дека ќе се повреди, без разлика колку убедување е употребено. Затоа, многу луѓе ја поистоветуваат ова особина со тврдоглавоста. Мазгите формираат блиски врски со коњите, особено со кобилите. Врската е толку блиска што мазгите доброволно следат кобила. Затоа, обично кобилата е на чело на конвој од мулиња. Водачот, обично може да го контролира целиот конвој од мулиња, едноставно со контролирање на водечката кобила. Мулињате за прв пат биле одгледувани уште во четвртиот милениум п.н.е., во Анадолија, или можеби Централна Азија, каде што дивите коњи и дивите магариња живееле во близина на места населени со луѓе. Во сумерските

глинени плочи од околу 3000 години пр..н.е. може да се прочита дека мулињата ги ценеле од 20 до 30 шекели сребро (220 до 330 грама), седум пати повеќе од цената на магарењата. Хебрејската Библија има 17 референци за мулиња, а античките грчки олимписки игри прикажувале трки на коли со мулиња. Во 107 г. пр.н.е. римскиот генерал Мариус (вучко на Јулиј Цезар) ги трансформирал легиите, драстично намалувајќи го бројот на влечен добиток и коли за багаж. Легионерите, заради своите тешки ранци се нарекувале „Мариусови мулиња“. Како и многу американски приказни, американското одгледување на мулиња започнува со Џорџ Вашингтон. Тој сакал да одгледува посилен мулиња за работа на плантажите, но Шпанија го забранила извозот на нивните одлични магарења од Андалузија. Во 1785 г., кралот Карлос III му испратил на Вашингтон дипломатски подарок: две женски и едно машко магаре. Следната година, маркизот Де Лафајет додал неколку убави малтешки магарења на одгледувачкиот фонд во Маунт Вернон. До 1808 година, овие животни и нивните роднини имале околу 855.000 потомци кои работеле на фарми, главно на југот. За време на Граѓанската војна, Армијата на Унијата користела околу еден милион мулиња за да влечат коли за снабдување. Само во 1864 година, армијата купила 87.791 муле. Меѓутоа, со нивните чувствителни уши и силно чувство за самоодржување, мулињата имаат тенденција да паничат од звукот на пушките. Иако Кентаки, Мисури и Тенеси ги одгледувале најдобрите животни, Конфедерацијата користела половина од нив, честопати реквизирајќи ги од фармерите. Водачите на мулиња честопати биле робови, кои пребегувајќи кон Унијата,

ги донеле тешко стекнати вештини и искуство во управувањето и грижата за мулињата. Современите се шегувале дека Линколн повеќе се грижел за удобноста на армиските мулиња отколку за неговите офицери. Џеферсон Дејвис немал такви дилеми, а при опсадата на Вicksburg во 1863 година, гладниот гарнизон бил приморан на јадење на нивните мулиња. Многу армии од 19 век имале планински единици, опремени со лесни топови (обично од 65 mm до 75 mm) што се распределувале на неколку товари од мулиња за пренесување преку груб терен без патишта. Мулињата можат да се движат со брзина од 6,5 километри на час, при што можат да носат товар тежок до 140 килограми, или да влечат кола со товар вкупна тежина до 230 килограми. Во текот на еден ден натоварени можат да поминат до 30 километри. Прирачникот за мали војни на Маринскиот корпус (1940) забележува дека мулињата се идеални за конвои за логистичко снабдување,

за транспорт на опрема на пешачките патроли и за транспорт на орудија. Мулињата имаат одредени предности во однос на коњите, кои одговараат за оваа работа. Имено мулињата подобро го поднесуваат топлото време и помалку се подложни на колики (грчеви, односно различни дигестивни нарушувања кои можат да бидат фатални за коњите) и на осакатувачки воспаленија на копитата. Мулињата подобро се грижат за себе, во рацете на неспособен водач, отколку коњот. Копитата на мулињата се помалку подложни на нарушувања, а годините и немоќта помалку им сметаат, отколку на коњите. Просечен војник може да биде обучен за прилично кратко време да товари мулиња, а во единици каде што се користат мулиња за транспорт, треба секој војник да се научи да ги товари.

Товарните мулиња одиграле клучна улога во Втората светска војна во Италија, кампањите на Пацификот и во театарот Кина-Бурма-Индија. Војниците се потpirале на мулињата за да ги носат своите резерви на ужасниот терен. Тие биле ценети од претпоставените команди, бидејќи водачите со мулињата што се движат пеш се најдоброто, и навистина единственото, средство за навлегување далеку во густата џунгла и планинска земја. Една научена лекција од Втората светска војна била дека мулињата не го поднесуваат најдобро летањето. Во 1944 година, индиска дивизија била пренесена со авиони со мулињата. Грубиот лет на авионот „Ц-47“ ги вознемирил животните толку многу што ја изгубиле контролата врз црвната и мочните меури. Истекувањето на урината низ подот на кабината предизвикало електрични споеви и неколку пожари – за среќа, ниту еден фатален. Бродовите „Либерти“ се покажале многу попријатни за мулињата: дури 320 можеле да се пренесат преку Атлантикот во еден брод.

Во 1957 година, американската армија ги продала последните 136 мулиња како анахронизам, несоодветен за нуклеарната ера. Виетнамската и современите војни ја покажале вредноста на евакуацијата на жртвите со хеликоптер, но во отсуство на воздушни средства, конвои од мулиња обезбедувале можност за преместување на ранетите. Било забележано дека ранетите биле помалку грубо третирани кога се транспортирале со мулиња, отколку со возило кое потскокнува. Во својата студија за герилското војување, револуционерот Че Гевара ја истакнал вредноста на мулињата во тајниот транспорт, нагласувајќи дека добро обучените герилски водачи на мулиња и нивните конвои од мулиња можат да бидат неверојатно ефикасни. Во 1980-тите, муџахедините, поддржани од САД, ангажираа такви тимови за време на војната во Авганистан, а ЦИА испорача илјадници мазги за да ги заменат

оние што биле убиени во воздушни напади, умреле од несоодветна грижа или биле изедени. Неколку години подоцна, единици на специјалните сили беа првите Американци кои користеле мулиња во тој конфликт, но не беа последни. Вообичаено било најоддалечените пунктови да се потпираат на конвои од товарни мулиња за повторно снабдување. И покрај новиот фокус на конфликтите на големите сили со блиските конкуренти, некои сугерираат дека нерегуларниот конфликт е повеќе отколку помалку веројатен во денешното опкружување. Логистиката со конвои од товарни животни обезбедува алатка за употреба низ целиот спектар на конфликти, од операции против бунтовниците до поддршка на големи борбени операции. Покрај ограничената логистичка поддршка што ја бараат товарните животни, тие, исто така, обезбедуваат робусна способност што е имуна на многу од стратегиите што се очекува противниците да ги применат за да се спротивстават на современата технологија. Додека планерите, на пример, развиваат автономни дрoнови за снабдување, истовремено се развива и индустрија за нивно спротивставување. Бидејќи мулињата не се потпираат на ГПС, ниту, пак, емитуваат нешто во електромагнетниот спектар, тие можат да ја избегнат судбината на многу платформи – имено, сè што се забележува со воен потпис може да биде погодено од противниците. Бонусна одбранбена способност на која се потпираат водачите на мулињата е и способноста на мулињата да слушнат луѓе како се приближуваат од еден километар подалеку и предупредуваат во таа насока. Локално набавените животни ја избегнуваат потребата за испорача во зоната на операции, иако би било корисно да се има обучени тимови од водачи и животни. Испораката со брод останува најевтиниот метод за испорача на голем број животни. Но, и испораката од воздух е опција. Веќе за време на Втората светска војна, искусни водачи и пакувачи биле дефицитарни, а од тогаш недостигот на искусни водачи станал изразен. Вештите самарџии, пакувачи и товарачи и водачи на конвои не се произведуваат преку ноќ, а за да се развие врска помеѓу водачите и нивните животни, за тие да функционираат како тим, е потребно време. Забележително е дека Германија, една од технолошки најнапредните земји во светот, одржува специјализирана единица опремена со мулиња во својата планинска пешадиска бригада. Довербата, изградена со редовното заедничко работење е клучна причина што единицата има свои мулиња, наместо да се распоредува во регионот и да бара што ќе најде

при рака. Исто така и во војската на САД, Планинскиот центар за обука на моринскиот корпус (MWTCC) во Сиера Невада, Калифорнија, е одговорен за целата обука на американските воени животни. Двонеделниот курс опфаќа грижа, хранење, пакување, товарење и безбедно ракување со животни на тесни планински патеки, бидејќи денешните војници со градско и приградско потекло обично се плашат и не се запознаени со други животни, освен кучињата и мачките. Курсот за планинска медицина учи за употреба на мулиња за евакуација на жртви (заедно со прва помош за повредени мулиња). Центарот одржува штала од неколку десетици магарина, коњи и мулиња за поддршка на обуката. Ерата на конвои со товарни мулиња, долги со километри, коишто поддржуваат пешадија што маршира, одамна ги нема и никој не се залага за нивно враќање. Сепак, конвоите со товарни животни претставуваат способност што може да обезбеди корист во целиот спектар на конфликти. Маринците, армиските специјални сили и одредени планински единици, се последните бастиони кои ја зачувуваат оваа воена вештина и се вклучени во критичните чекори за развој на доктрини и нудење обука за водење, чување и товарење на мулиња. Но, можеби сега, во оваа технолошка ера, време е да се преиспита употребата на мулињата и да се размислува за проширување на тие напори и за распоредување на пилот-единици, екипирани со обучени пакувачи, водачи и животни кои би можеле да изведат брутален удар кога непријателите најмалку го очекуваат тоа. Освен тоа, товарните животни носат и до една третина од нивната телесна тежина во товар, па логистиката со конвои од товарни животни би можела да игра клучна улога, особено во поддршката на единиците за специјални операции. Товарните животни обезбедуваат мобилност со ограничена логистичка поддршка, бидејќи не бараат гориво, лубриканти или резервни делови, додека мулињата бараат малку сточна храна (често можат да се издржат и од автохтони растенија), па се идеални за дисперзирани единици кои можат да бидат отсечени или нередовно снабдени во поголем конфликт. Мулињата одиграле, но и денес продолжуваат да играат значајна улога во модерното војување. Тие носеле сè, од артилериски орудии до ранети војници. Во воената историја, чистокрвните пастуви можеби ги добиле спомениците и славата, но треба да се запамети дека токму скромните мулиња го направиле најголемиот дел од тешката работа.

Александар Стојчевски

Стабилност на експлозивните материи

Кога се зборува за стабилноста на експлозивните материи треба да се истакне дека постојат разлики во поглед на стабилноста на малку чадните барути и на бризантните експлозиви. Барутите се составени од високи полимери кои евоулираат и стареат додека чистите експлозиви или нивните смеси кои се користат за полнење на проектилот, кристални соединенија со соврешно дефинирана и во најголем број на случаи хемиски чиста структура. Постојаноста на балистичките перформанси е фундаментална за барутите и не се дозволува каква било промена на барутите во текот на складирањето на муницијата, а кај бризантните експлозиви овој проблем не постои. Карактеристиките на малку чадните барути како високо полимерни соединенија се такви да во текот на складирањето дури и на нормална температура подлежат на мало (постепено) саморазложување. Саморазложувањето е проследено со ослободување на топлина, создавање гасови, пад на топлотната вредност на барутната маса и пад на механичките особини на барутот. Ослободувањето на топлина е последица на хемиското саморазложување на барутите кои се изработени од нитро-естери (тоа се речиси сите денешни барути). Ослободената топлина го убрзува процесот на саморазложување, па ако условите на нејзиното ослободување од барутните маси се неповолни, тогаш може да дојде до концентрација на топлината во соодветната маса и во одредени услови до samozапалување на барутот. Создавањето на гасови, особено во ракетниот барут каде што условите за ослободување на гасовите се отежнати, создава притисок во соодветната маса, што може да предизвика појава на пукнатини во зрното. Падот на топлотните вредности на барутната маса сам по себе е очигледен, бидејќи при хемиското разложување се одвојува топлина и секогаш се ослободува во околината. Опаѓањето на топлотните вредности на барутот најнепосредно влијае на опаѓањето на балистичките карактеристики. Падот на механичките особини посебно е изразен кај ракетните барути, а настанува како последица

Стабилност на експлозивните материи е нивната способност во текот на складирањето на муницијата на температури во интервал од -30°C до $+50^{\circ}\text{C}$ да останат непроменети за подолг временски период, односно да не подлежат на процесот на саморазлагање и при тие екстремни услови да ги задржат своите физичко-хемиски и балистички карактеристики

на: деполимеризација на барутната маса, напрегањето поради притисокот кој го создаваат производите на саморазлагањето и сопствената маса на ракетниот блок. Барутот објективно старее и има ограничен век на употреба. Особено важно е да се утврди и да се дефинира векот на практична употреба на барутот, односно времето за кое барутот мора да ги сочува своите особини кои ги имал во моментот на производство за да се обезбеди негова ефикасна употреба во муницијата и за да се избегнат евентуални појави на samozапалување. Складишниот век на траење на барутот или крајниот рок на употреба не може однапред да се одреди. Ова е затоа што векот на траење на барутот зависи од бројни фактори коишто влијаат на ова, како видот и составот на барутот, технологијата на изработка, формата на барутните елементи, начинот на лабораторија и особено микроклиматските услови на

складирање во состав на муницијата. Поради тоа, за сите видови барути по серии и година на производство се организираат и се вршат систематски периодични контроли на хемиската, механичката и балистичката стабилност по пат на лабораториски анализи и балистичко тестирање на комплетната муниција. Денес постојат разни методи за тестирање за лабораториски анализи на хемиската стабилност кои се пропишуваат во разни стручни упатства. Бризантните експлозиви и хомогените експлозивни смеси се помалку подложни на промени во текот на процесот на полнење во муницијата, па така за нив не се врши анализа на хемиската стабилност во текот на складирањето. Испитувањето на хемиската стабилност на барутите започнало кон крајот на XIX век и се вршело со провривање во вода при температури од 98°C до 100°C . Со понатамошното усовршување на производството на барутите се усовршувал и начинот на нивно стабилизирање. Денес за продолжување на векот на употреба на барутите и забавување на автокаталитичката денитрација на нитратните естри се додаваат супстанции – стабилизатори. Голем напредок во стабилизацијата на барутите е постигнат со воведувањето на дефениламинот како стабилизатор, а подоцна се воведени и нови стабилизатори како што се супституирани карбамиди, уретани и други. Барутите што се употребуваат во муниција најчесто се изработени со содржина на стабилизатор во барутната маса од 1,3 - 5 %, без разлика на содржината на азотот во нитроцелулозата. Од брзината на потрошувачката на стабилизаторот, брзината на денитрација на нитроцелулозата и опаѓањето на хемиската стабилност во текот на складирањето на барутот се добива сосема реална слика за векот на траење, за квалитетот и за можностите за понатамошна употреба. Кога количината на стабилизаторот во барутната маса ќе опадне за повеќе од 50%, барутот се смета за хемиски нестабилен и каков таков е неподобен за понатамошна употреба.

Славчо Кузманоски

„Hawker Typhoon“

Додека САД, Германија и СССР за време на Втората светска војна развиле едни од најдобрите авиони во таа улога, Велика Британија можеби го произвела авионот кој претставувал темелник за правилна и ефикасна употреба на ловец-бомбардер. Тоа бил авионот „Hawker Typhoon“. Развиен со цел да му нанесе огромна огнена моќ на непријателот, со помош на неговите способности на високо калибарско оружје и голем капацитет на носивост на бомби и противоклопни ракетни проектили. Неговиот успех бил најмногу забележан во акцијата – „Денот Д“, во борбените дејства на Нормандија. Авионот „Hawker Typhoon“ бил замислен и остварен како едносед, ловец-бомбардер, креиран според спецификацијата на Министерството за воздухопловство „F.18/37“, која била издадена во март 1938 година. Меѓутоа, една година претходно, во март 1937 г., „Hawker Aircraft“ произвел нацрти со дизајни уште пред спецификацијата да биде официјализирана, пред нејзино официјализирање, кое воедно значело и еден вид дозвола за нацрт. Првичните прототипови биле направени според спецификацијата, и биле именувани како „Hawker Tomado“, авион чија приказна се одвивала по многу слични линии како онаа на Тајфунот. „Hawker Typhoon“ бил познат по неговиот прекар „Тифи“. Тифи бил исклучително замислен како ловец-пресретнувач со голема брзина и способност за достигнување големи

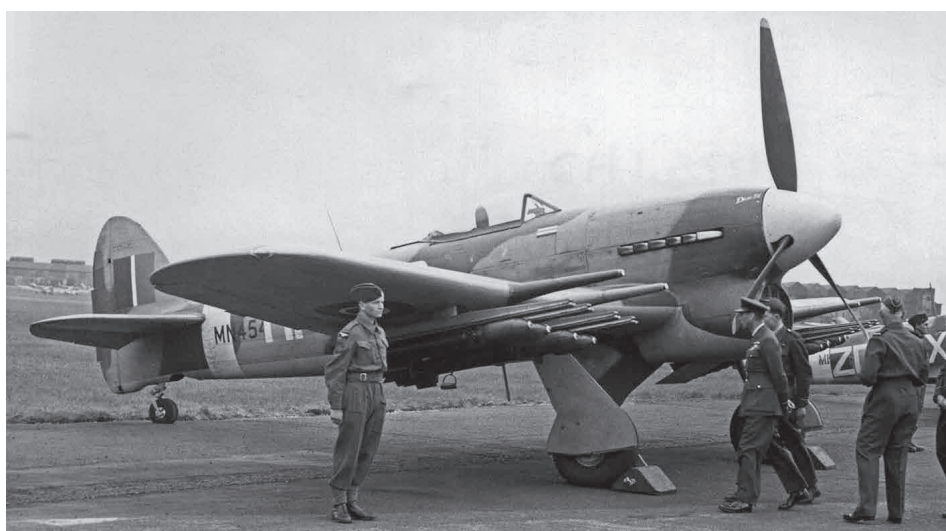
Со развојот на разните борбени тактики во Втората светска војна, воената авијација претпрела промени во технолошкиот сектор, но и во секторот за доктрини. Авијацијата истражувала нови пристапи кон примена на тогашните воздухоплови со нивните способности. Бомбардерите добиле нова улога на стратешко бомбардирање од големи висини, ловците се натпреварувале во брзина, маневарски способности и огнена моќ. Но, оние кои биле најпосакувани од пешадијата, биле ловците-бомбардери, кои претставувале неприкосновена поддршка на копнените единици во најпотребните моменти

висини, способност која била креирана со цел да се заменат веќе застарувачките „Hawker Hurricane“ и „Vickers Supermarine Spitfire“. Меѓутоа, конечниот дизајн на „Hawker Typhoon“ бил димензионално замислен покрупен од славиот Британски ловец „Supermarine Spitfire“. Ова било со цел да се вгради новиот мотор, врз кој се приспособувал целиот дизајн на авионот. Новиот мотор бил алтернација помеѓу „H-Block Napier Sabre“ – мотор со 24 цилиндри, и „X-Block Rolls Royce Vulture“ мотор. Разликата помеѓу авионите била позната по именувањето со „R“ и „N“. Што се однесува до вооружувањето, тоа било конфигурација во зависност од потребата. Опциите биле помеѓу 12 митралези со калибар од 7.7 милиметри, кои биле вградени во варијантата „Typhoon IA“ и конфигурација од 4 топови

со калибар од 20 милиметри вградени во варијантата „Typhoon IB“. Една од најзначајните карактеристики на овој ловец е неговата ригидна издржливост. Таа се покажала дури и при пробните летови на прототиповите. Од двата прототипови произведени, првиот прототип „P5212“ бил стартуван на 24-ти февруари, 1940 од страна на главниот тест пилот на „Hawker“ Филип Лукас. За време на летот, Лукас забележал опасна пукнатина на воздушната констукција преку која можел да ја забележи дневната светлина. Пукнатината се случила како последица од острите маневри и несоодветното спојување на одредени делови во продукцијата. И покрај оваа опасна ситуација, авионот не се срушил ниту, пак, било забележано нарушување во летачките способности. Подоцна, аномалијата била санирана, и

Главни карактеристики на „Typhoon MK IB“	
Екипаж	1
Должина	9,74 метри
Распон на крилата	12,67 метри
Висина	4,67 метри
Мотор	Еден линиски клипен мотор „Napier Sabre IIA“ (2180 коњски сили), или „Napier Sabre IIB“ (2200 коњски сили), или „Napier Sabre IIC“ (2260 коњски сили). Сите варијанти на моторите биле со 24 цилиндри и со течно ладење..
Максимална брзина	663 километри на час
Опсег на оперативно летање	820 километри, со максимална борбена носивост
Максимална висина на летање	10 700 метри
Вооружување	Четири топови „Hispano MKII“ со калибар од 20 милиметри Осум ракетни проектили „воздух-земја RP-3“ Две бомби од по 250 килограми или две бомби од по 500 килограми

првиот прототип добил вооружување од 4 митралези со калибар од 7.7 милиметри. И покрај одличните првични резултати од тест-летовите, било одлучено од раководството на Министерството за воздухопловство, ограничените и вредни ресурси со кои располагала Британија, да бидат наменети за 5 главни воздухоплови: „Hurricane“, „Spitfire“, „Armstrong Whitworth Whitley“, „Vickers Wellington“ и „Bristol Blenheim“. Како резултат од одлагањето на целосец ефективен процес на производство на „Hawker Typhoon“, фабриката имала време да го тестира вториот прототип именуван како „P5216“. Тестот се покажал дури подобар од првиот прототип, и овој примерок служел како база врз која бил дизајниран конечниот модел на „Hawker Typhoon IB“, кој бил вооружен со 4 топа со калибар од 20 милиметри. „Hawker Typhoon“ бил конвенционален, целосно метален авион со препознатлив дуралуминско изграден нос. Дизајнот и конструкцијата на крилата биле енормно цврсти и мошне гломазни во однос на дебелината. Оваа дебелина овозможила простор за удобно сместување на резервоари за гориво и тешко вооружување, како што се топовите

со калибар од 20 милиметри. Крилата на авионот овозможувале и дополнителна способност за носивост на тежина која подразбирала бомби, ракетни проектили и надворешни резервари за гориво. Пилотскиот кокпит бил иницијално замислен како „автомобилска кабина“ во кока се влегувало од левата страна со помош на врата слична на автомобилска врата. Иако овој дизајн се покажал мошне солидно во очите на пилотите, сепак идеалните услови барале поголема прегледност кон задниот дел на авионот. Иницијалната кабина била отфлрена но за некој период „автомобилската“ врата била задржана, се до појавата на модерната „bubble“ кабина, во 1943 година која овозможувала совршена прегледност и се отварала со лизгање назад. Иницијалните оперативни варијанти на авионот биле со моторот „Sabre I“ кој имал способност да развие 2100 коњски сили. Тоа претставувало остар скок во употреба и моќност на авионски мотор за тој период од војната. Со развојот на моторната технологија, следните варијанти на „Hawker Typhoon“ користеле мотор „Sabre IIA“ кој пак имал способност да развие 2180 коњски сили, или користеле

мотор „Sabre IIB“ кој имал способност за развивање на 2200 коњски сили. Најснажната варијанта од наведената иницијална на мотори, била „Sabre IIC“ која имала способност за развивање на 2260 коњски сили. Подоцнежните варијанти на авионот биле придвижувани од овој мотор, воедно користеле и нов пропелер со четири перки. Тие исто така биле со редизајниран поголем опаш. Иако замислен како ловец-пресретнувач кој оперира на големи висини, „тајфунот“, всушност покажал слаби перформанси на големи висини. Тоа довело до ревидирање на улогата на авионот, по кое што следело значителна пренамена на неговите функции. Во 1943 година, авионот официјално бил строго пренаменет за борбени операции во улогата на ловец-бомбардер, со приоритет за поддршка на копнените единици. Новата улога на авионот ги демонстрирала вистинските квалитети. Тој бил многу отпорен на непријателски оган, и бил многу тежок воздухоплов за соборување. Авионот имал способност да носи две бомби од по 500 килограми, 8 ракетни проектили со калибар од 120 милиметри и боеви глави со тежина од по 30 килограми. Сето ова било надворешно носено под крилната конструкција, и сето ова било дополнителна огнена моќ на веќе застрашувачките четири топови со калибар од 20 милиметри. Најефикасна и највпечатлива улога на авионот била кога тој се употребувал исклучиво во ракетно-проектилни напади. Тој можел и да носи од 12 до 16 ракетни проектили, во зависност од карактерот на мисијата и далечината на целта. По „Денот Д“, овој авион бил главната причина за големите германски тенковски загуби. Тој бил главната причина за попречување на повлекувањето на германските единици од северозападна Франција. Големите загуби на германската армија во нивното повлекување придонеле кон поразот на нацистичка Германија во Втората светска војна. Имено, „Hawker Typhoon“ бил авион кој послужил како основа на одличниот ловец „Hawker Tempest“. Во поглед на варијантите, авионот имал само два прототипа, именувани како „P5212“ и „P5216“. Од овие два прототипови се родиле оперативните варијанти на „Typhoon IA“, опремени со 12 митралези со калибар од 7.7 милиметри. Четири примероци од оваа варијанта биле изградени од „Hawker“ и 105 од „Gloster“. „Typhoon IB“ бил опремен со 4 топа со калибар од 20 милиметри. Единаесет примероци од оваа варијанта биле изградени од „Hawker“ и 3195 од „Gloster“. Следна варијанта била „Typhoon NF.IB“, која претставувала ноќна верзија на авионот и била изградена во еден примерок именуван како „R7881“. Во поглед на извидувачката варијанта, постоеле 60 примероци на „Typhoon FR.IB“. Вкупната бројка на произведени авиони била 3317 примероци.

Димитар Даневски

Јазична академија во Халкида, Грција

Во организација на Меѓусојузничката конфедерација на резервните офицери (CIOR), во Воената академија за пешадија во Халкида на островот Евија, во непосредна близина на Атина, Република Грција, од 18 до 29 јули се одржа 21. јазична академија како меѓународна институционална форма за едукација на резервните офицери. На чинот на отворањето, поздравни обраќања до учесниците на годинешната јазична академија имаа директорот на CLA и претседателот на Организацијата на резервните офицери на Р. Грција. Основната цел на Академијата, која се организира традиционално од 2000 година (ОРОПСМ со целосна логистичка поддршка на МО и ГШ на АРСМ беше домаќин и коорганизатор во 2007 година), е со изучувањето на англискиот и на францускиот јазик да се подигне на

повисоко ниво комуникацијата во CIOR-NATO. На овој начин се овозможува развивање на говорните вештини, на способностите за интерактивна комуникација и правилно пишување, со посебен акцент на воената терминологија. На оваа меѓународна јазична едукација ОРОПСМ ја претставуваа: резервниот потпоручник м-р Ристе Панов од Свети Николе, резервниот потпоручник Никица Бангиева од Скопје и д-р Македонка Виларова од Велес. Според програмата, учесниците беа поделени на три нивоа (почетно, средно и напредно), а за нивната едукација се ангажирани професори од: Велика Британија, Ирска, САД, Франција, Шкотска, Полска, Египет и Швајцарија. На оваа јазична академија, 100-те резервни офицери имаа можност да ја посетат Атина, како и археолошкиот локалитет Делфи и археолошкиот

музеј во Халкида. По враќањето од Грција, учесниците на ЈА од Македонија го изразија своето задоволство од двонеделната јазична едукација, можноста да се стекнат со нови знаења, искуства и пријателства, а истовремено укажаа и на потребата од учество на поголем број претставници на ОРОПСМ кои можат да дадат сопствен придонес во промовирањето на Република Северна Македонија во меѓународни релации.

Конгрес на CIOMR SC22

Организацијата на резервните офицери на Република Северна Македонија – ОРОПСМ, стана полноправна членка во Меѓусојузничката конфедерација на организациите на медицинските офицери резервисти – CIOMR SC22. Од 31 јули до 5 август 2022 година, во Атина, Грција, се одржа Летниот конгрес на CIOMR. За Организацијата на резервните офицери на Република Северна Македонија, овој конгрес претставуваше многу значаен состанокот на Извршниот одбор на CIOMR, а на 1 август ОРОПСМ доби статус на полноправно членство. ОРОПСМ во времето на PфP, десет

години имаше статус на членка набљудувач, а по приемот во НАТО доби статус на асоцијативна членка (2019 г.), и конечно оваа година едногласно е примена со полноправно членство со право на глас. Во националната делегација од ОРОПСМ беа потполковникот во пензија, прим. м-р д-р Илија Глигоров, шеф на делегацијата и членовите, полковникот во пензија д-р Димитар Димитриевски и резервниот капетан, проф. д-р Јордан Нојков. Главна стручна тема на научниот комитет на CIOMR беше „Воената здравствена заштита на жените – здравствени ризици при обука на жените за напорни улоги“. Друга

The CIOMR Summer Congress Venue, Athens (left). The congresses of CIOMR (for medical reservists) and CIOR (for non-commissioned officers) take place at the same time and place as CIOR's main annual event. 31 July - 5 August 2022 (Source: CIOR)

стручна тема на којашто ѝ се посвети цел ден беше АБХ-одбраната со нагласок на познавање, заштита и лекување на повредени војници. Од приложените фотографии може да се извлечат многу заклучоци во врска со одвивањето на конгресните активности и темите.

Свечена седница на ООЕ на ОРОПСМ – Радовиш

На 7 јули 2022 година, Општинската организациона единица на ОРОПСМ – Радовиш, во соработка со Сојузот на борците од Радовиш, организираше полагање на свежо цвеќе на споменикот на дедо Дане Трајков на планината Плачковица. На ова манифестација присуствуваа и претставници на општинските организациони единици на ОРОПСМ од Струмица, Берово и Веница, како и претседателот на ОРОПСМ, д-р Гоце Горгиев, кој ги поздрави учесниците

на оваа активност и им посака уште поголеми успеси во иднина. На свеченоста им беа доделени плакети, значки и благодарници на општините Радовиш и Конче, како и на одредени стопански субјекти кои даваат придонес во развојот и делувањето на ООЕ на ОРОПСМ – Радовиш. Исто така, благодарници им беа доделени и на поранешните претседатели на ООЕ Радовиш. Благодарници им беа доделени и на истакнати резервни офицери и подофициери за својот придонес во развојот и работата на

Општинската организациона единица – Радовиш. На средбата присуствуваа и делегации на СЗБ НОВАМ од Струмица, Берово и Неготино.

Тони Мицевски

Прва изложба „Вештачката интелигенција во одбраната“ во Њу Делхи, Индија

На првиот симпозиумот и на изложбата „Вештачката интелигенција во одбраната“ во Њу Делхи, во организација на Министерството за одбрана на Индија, од страна на министерот за одбрана на Индија, Раџнат Сингх, биле претставени 75 производи како дел од прославите на Азади Ка Амрит Махотсав од областа на вештачката интелигенција. Овие 75 производи се во доменот на роботничките системи, сајбер-безбедноста, анализата на човечкото однесување, интелигентниот систем за следење, управувањето со синџирот на снабдување, анализата на гласот и C4ISR (команда, контрола, комуникација, компјутер и интелигенција, надзор и извидување) и анализа на оперативни податоци. Од овие 75 производи, некои веќе се користат од вооружените сили, додека останатите се во процес на имплементација во секторот одбрана. Со воведување на вештачката интелигенција, Секторот за одбрана на Индија претрпел значајни промени и подобрувања во рамките на своите активности. На пример, со помош на вештачката интелигенција значајно била подобрена обуката на војниците. Говорејќи за важноста на вештачката интелигенција, министерот за одбрана на Индија изјавил: „Новите автономни оружја/системи кои се развиени со помош на апликациите за вештачка

На 11 јули 2022 во Њу Делхи беше одржан првиот симпозиум и изложба под наслов „Вештачка интелигенција во одбраната“ (AIDef), организирани од страна на Министерството за одбрана на Индија

интелигенција овозможуваат да се уништат непријателските објекти без директно учество и човечка контрола. Воените уреди со вештачката интелигенција се способни ефикасно да се справуваат со големи количини на податоци. Но, Индија мора да работи на механизмот на вештачката интелигенција исклучително внимателно и мора да биде подготвена да се соочи со правни, етички, политички и

економски пресврти кои може да следат поради оваа технологија. Министерот за одбрана, Раџнат Сингх, на настанот ја опишал вештачката интелигенција како револуционерен чекор во развојот на човештвото, но и непобитен доказ дека човечкото суштество е најразвиеното суштество во универзумот. Министерот, во говорот јасно потенцирал дека вештачката интелигенција може да се примени речиси во секој сектор, вклучувајќи ја одбраната, здравството, медицината, земјоделството, трговијата и транспортот. На крајот од своето обраќање министерот истакнал: „Ние мора да ја користиме вештачката интелигенција исклучиво во насока на напредокот и мирот во светот и не смееме да дозволиме една земја или група земји да ја воспостават својата доминација врз основа на оваа технологија – исто како нуклеарната енергија — и потоа преостанатите земји да не се способни да ги уживаат плодовите на оваа технологија“. Заклучокот на министерот бил дека, „иако вештачката интелигенција има огромни потенцијали, сепак мора да работиме на вештачката интелигенција исклучително внимателно, за да не излезе оваа технологија надвор од наша контрола и да биде контрапродуктивна за човештвото“.

м-р Зорица Стојкова

Ем доктор, ем пилот

Една од значајните алки во „синцирот“ на воздухопловството претставува и воздухопловната медицина, која има свои особени приоди и специфичности. Таа претставува мултидисциплинарна гранка на медицината, чија првенствена цел е селекција на кадри, а потоа и зачувување и редовни проверки на здравствената и психофизичката состојба на воздухопловните кадри. Значаен сегмент од нејзината рамковна опфатеност претставува и одржувањето и унапредувањето севкупните способности за реализација на суптилните воздухопловни активности. Главни актери во воздухопловната медицина се оспособените и овластените воздухопловни доктори, поединци или групи специјалисти опфатени во посебни комисији. Еден од нив, за којшто би рекол дека е основоположник на македонската воздухопловна медицина, беше примариус доктор. Ѓорѓи Видоевски. Можеби помалку несфатливо, но неговата прва и постојана љубов беше воздухопловството, односно аматерското пилотирање со авиони и едрилици, а ја надградуваше со личната интелектуална медицинска наобразба и професионално определен пат кон

Комплексот наречен „воздухопловство“ претставува широка палета од техничко-технолошки процеси, електронски и помошни уреди на земја, системи за одржување и проверки но, пред сè, едуциран и стручен кадровски потенцијал. Овој кадровски потенцијал, би рекол творецот на воздухопловните активности воопшто, продолжува да продуцира сопствен „синцир“ на активности, тесно насочени кон поткрепа и понатамошен развој

човековото здравје и воздухопловната медицина. Народски кажано, тој беше „ем доктор, ем пилот“! Животниот пат на примариус доктор Ѓорѓи Видоевски (1932 – 2004 г., Скопје) е нераскинливо испреплетен низ сагата на македонското воздухопловство, исто

онолку колку и во интернистичката и воздухопловната медицината. Иако сосема кус период беше професионално вработен во некогашниот Републички воздухопловен центар при Воздухопловниот сојуз на Македонија, во периодот од 1967 г. до 1970 г., тој до своето пензионирање беше присутен во македонската авијација, како доктор и спортски пилот на воздухопловни едрилици и авиони. Својата воздухопловна активност ја започнал во Скопје во текот на 1947 г., кога ја завршил основната обука на воздухопловни едрилици. Тоа била првата генерација пилоти на едрилици во тогашната Народна, подоцна Социјалистичка Република Македонија, во состав на некогашната држава. Во текот на 1951 г., Видоевски завршил и обука за пилотирање со едномоторни авиони, па продолжил како пилот-волонтер да лета сè до онаа возраст која му го дозволуваше тоа. Во таа насока, во текот на 1952 г., Видоевски се стекнал и со звање наставник по воздухопловно едриличарство, звање со кое во слободното време волонтерски обучувал нови кадри, нови воздухопловни едриличари. По завршувањето на Медицинскиот факултет и одредени едукативни

Голем број генерации на пилоти, воздухопловни едриличари, падобранци, контролори на летање, авиомеханичари, стјуардеси и стјуарди ги поминаа селективните или контролните прегледи на доктор Видоевски. Оттука, во меморијата на многумина видни професионални македонски воздухопловни кадри останаа неговите прегледи, но и летовите направени со него. Голем дел од нив својата професионална кариера ја завршија во воената или во цивилната авијација, во големите авиокомпаниии, во воените ескадрили, во стопанските авијации, во аероклубовите итн. Меѓу нив, на мое огромно задоволство, бев и јас

курсеви за воздухопловна медицина, тој создаде своевидна практична и непосредна симбиоза меѓу медицината и воздухопловството. Оттогаш, па сè до неговото пензионирање, тој беше селектор, буден чувар и контролор на здравјето на македонските пилоти, падобранци, контролори на летање, а подоцна и на пилотите на лесни летала и домаќини/домаќинки

во авиони, односно стјуардите и стјуардесите. Речиси и да нема македонски воздухопловец, аматер или професионалец, во периодот од шеесеттите години на минатиот век, до осамостојувањето на македонската држава, кој својот основен селективен лекарски преглед не го минал низ зацртаните здравствени критериуми на примариус доктор Ѓорѓи Видоевски, независно од понатамошната цивилна или воена определба. Покрај селектирањето на кадри, неговиот стручен потенцијал на полето на авијацијата и медицината, долги години беше користен и во рамките на формираната ескадрила и Падобранската единица на тогашниот Републички штаб за територијална одбрана на СР Македонија. Неговото присуство беше неизоставно на сите воени вежби, како пилот или во улога на

доктор. Беше незаменлив и на вежбите за цивилна заштита и самозаштита на овој наш македонски простор. Голем број генерации пилоти, воздухопловни едриличари, падобранци, контролори на летање, авиомеханичари и стјуардеси/ стјуарди ги поминаа селективните или контролните прегледи на доктор Видоевски. Оттука, во меморијата на многумина видни професионални македонски воздухопловни кадри останаа неговите прегледи, но и летовите направени со него. Голем дел од нив својата професионална кариера ја завршија во воената или во цивилната авијација, во големите авиокомпаниии, во воените ескадрили, во стопанските авијации, во аероклубовите итн. Меѓу нив, на мое огромно задоволство, бев и јас! После осамостојувањето на македонската држава, тој беше првиот претседател на Воздухопловната лекарска комисија, формирана во рамките на поликлиниката „Букурешт“ во Скопје, од каде што замина и во заслужена пензија. Но, и покрај тоа, тој остана доследен кон својата прва „Љубов“ и кон својот непрекинат воздухопловен пат, споделувајќи лични искуства во полза на општиот развој на македонското цивилно и повеќенасочно воздухопловство. Својата основачка, летачка и лекарска кариера, примариус доктор Ѓорѓи Видоевски ја заврши со голем број признанија, дипломи, медали и едно меѓународно признание. Но, пред сè, доктор Видоевски, својот животен пат и кариерен развој го заврши оставајќи силен белег во личната и колективната меморија кај огромно број македонски авијатичари и воздухопловци, посебно на полето на интерната и воздухопловна медицина.

Ѓорѓи Чачкиров

Национален музеј на воената историја

Во 1956 година, Поморскиот музеј во Варна, и во 2005 година Музејот на военото воздухопловство-авијацијата, станаа дел од Националниот музеј на воената историја. Музејот е сместен во централниот дел на главниот град Софија, во непосредна близина на Воената академија на Република Бугарија. Музејот има два главни дела, и тоа надворешна отворена поставка која зафаќа простор од 40.000 м² и затворен дел, внатрешна поставка, сместена на објект кој зафаќа 5 000 м². Музејските поставки во внатрешниот дел се разделени според темите, хронолошки, и според колекционерски основа. Внатрешните поставки се распоредени низ четирите ката на зградата. На првиот кат од музејската зграда, едно од крилата е посветено на привремени тематски изложби, како на пример: „Лузни на војната“, поставка поставена во 2019 година, „Армијата во времињата на промени“ и „Софија – главен град на обединета Бугарија“ во 2020 година итн. На вториот кат од музејската зграда е постојаната поставка која го опфаќа античкото и средновековното време на бугарска територија, а воедно на вториот кат од музејската зграда е поставена и поставката „Отоманското владеење и борбата за национално ослободување“. На овој кат е и изложбената поставка посветена на периодот на бугарската

Националниот музеј на воената историја на Бугарија својата историја почнува да ја испишува од далечната 1916 година, кога всушност е и е основан. Локацијата на музејот низ годините неколку пати се има менувано, за во април 2001 година да биде обновен на сегашната локација. На два наврати музејот се проширува т.е. на овој музеј му се додаваат други музеи (ограноци)

воена историја од 1878 до 1885 година. На третиот кат од Воениот музеј е поставката посветена на Првата светска војна каде што, воедно, има поставено и диорама за изгледот, животот и борбата во рововите за време на оваа војна. Покрај диорамата во овој дел се и три одделни изложбени витрини каде што во природна големина се прикажани изгледот и опремата на војниците од овој период. Друга поставка поставена на овој кат од музејот е поставката наречена „Втора светска војна“. Во засебни сегменти низ различни експонати дадено е појаснување за

учеството на бугарската војска во текот на војната. Секој од родовите е подетално објаснет во засебен дел. Од поголема опрема која е изложена во овој дел е моторот со приколка и минофрлач 82 мм користени во војната. Следната поставка е посветена на бугарската армија по Втората светска војна. Во оваа поставка е опишан периодот на влегувањето во Студената војна и придружувањето на бугарската армија кон Варшавскиот пакт, распадот на Пактот, трансформацијата на армијата и пристапување кон НАТО алијансата. Во овој дел поставена е и изложбена витрина во природна големина со експонати, посветени на учеството на бугарската армија во мирови мисии. Во средишниот дел на просторијата, каде што е оваа поставка, изложени се вооружувања од источно потекло, како на пример, тешки митралези од дадениот период. Последна ставка на овој кат е посветена на на балканските војни. Овој дел изобилува со фотографии и експонати од овој период. На најгорниот четврти кат се наоѓа колекцијата на огнено и ладно оружје. Оваа богата колекција со над 44.000 експонати овозможува добро и детално патување низ развојот на огненото и ладното вооружување. Експонатите се распоредени по хронолошки редослед и се поставени во стаклени витрини на сандаци за муниција и вооружување. Колекцијата

музејот се поставени пет типови на тактички проектили и ПВО-системи, сите со источно потекло, и тоа: „9K52 Luna-M“, „R-17 Elbrus“, „OTR-23 Oka“, „S-75 Dvina“ и „2K11 Krug“. Повеќе од триесетина оклопни и транспортни возила го исполнуваат надворешниот дел од музејот. Авионите „Аеро L-29“, „МиГ-15“, „МиГ-17“, „МиГ-19“, „МиГ-21“, „МиГ-23“, „СУ-22“, „М4“ и германскиот „Panavia Tornado“, се седумте експонати кои се изложени, но истите се во запоставена состојба поради изложеноста на надворешни метеоролошки влијанија. Покрај авионите, изложени се и три хеликоптери, и тоа: „Mil Mi-2м“, „Mil Mi-8“ и „Mil Mi-24“. Оваа исклучителна колекција ја надолуваат и десетина тенкови од кои се истакнуваат: германскиот „Fahrrpanzer“ и „Panzer IV“, чешкиот „LT-35“, францускиот „Hotchkiss H35“ и руските „Т-34-76“, „Т-54/55“ и „Т-72“. Покрај овие орудија, во надворешната поставка се изложени и други парчиња на опрема како носачи на понтонски мостови „MTU-55“, ровокопач „ВАТ 2“, различни морнарички топови, противавионски орудија и слично. Музејот нуди и едукативни програми и посебни тематски тури со водичи-кустоси кои музејот може да ги приспособи на барањата на посетителите. За најмладите посетители на музејот, од 3 до 12 години, има посебен сегмент, наречен детски музеј, во кој децата низ интерактивна игра учат историски факти.

на ордени и обележја на бугарските шефови на држави, исто така е поставена на четвртиот кат. Колекцијата содржи 980 одликувања од 35 европски, 6 азиски и 3 американски држави, поставени низ неколку застаклени изложбени витрини со појаснување за истите. Колекцијата на бугарски униформи низ годините се наоѓа помеѓу колекцијата на огнено и ладно оружје и колекцијата на ордени и обележја. Оваа колекција содржи голем број на различни видови на униформи, која

започнува од 1916 година па сè до денешните модели. Покрај униформите, во оваа колекција се изложени и чиновите-ознаките за припадност итн. Постојаната поставката во надворешниот дел на музејот е распоредена на површина од 40.000 м². Поставена е пред самиот влез на музејската зграда и експонатите се распоредени во кружен распоред со патеки за поминување помеѓу експонатите. Поголемиот дел од експонатите се покрупни вооружувања како артилериски орудија, воздухоплови, тенкови, проектили и др. Свкупно, во надворешниот дел се изложени околу 240 парчиња на опрема. Повеќето од изложените експонати се користени од страна на бугарската војска и се од источно потекло. Во овој музеј се изложени околу триесетина артилериски орудија, од кои се истакнуваат три топови од Првата светска војна. Во сегментот кој е пред главниот влез на

Од среда до недела од 10.00 часот до 18.00 часот музејот е отворен за посетители, додека билетарницата се затвора еден час пред музејот. Влезот за деца под 7 години, како и за воени лица е бесплатен, додека за возрасни лица влезницата изнесува 8 лева или 4 евра. Секоја последна среда во месецот влезот во музејот е слободен за сите посетители. Добар аспект е можноста за бесплатен паркинг во непосредна близина на музејот, како и приспособеноста на музејот за посета на посетители со инвалидски колички. Во склоп на музејот има и библиотека која има околу 15000 книги, монографии, библиографии, брошури како и специјализирана литература. Во моментот музејот работи на дигитализација на својата колекција. Како опција која ја нуди музејот се и неколку посебни изложбени простории со различна големина за привремени поставки или изложби. Музејот располага и со две конференциски сали со капацитет од 200 и од 60 седишта. Музејот на националната воена историја се наоѓа на само 250 километри од нашиот главен град и претставува одлична можност за еднодневна турнеја/прошетка.

Златко Блажески

Сеќавање за незаборав 80 години од дабничкиот масакр во Прилепско

Еден од најкрвавите настани, кој подоцна придонесол за разгорување на антифашистичкото движење, е дабничкиот масакр кој се случил на 19 септември 1942 година во близина на с. Дабница, Прилепско, во кој се убиени повеќемина дабничани. Историчарот Рубинчо Белчески појаснува дека Дабнички масакр е наречен затоа што тие септемврски денови во 1942 година од селото Дабница, во прилепските касарни, биле затворени сите мажи и голем дел од нив биле под истрага во окупаторските затвори, а еден дел од нив, 43, биле интернирани во бугарскиот концентрационен логор во „Ени-Кеј“ село Крстополе, во непосредна близина на градот Ксанти. Како кулминација на сè што се случувало било дабничкото стрелање, извршено на 19 септември 1942 година во месноста Дабнички завој, помеѓу градот и селото Дабница. Пред масакрот во Прилеп имало апсења на голем број прилепчани. Меѓу уапсените бил и Рампо Левков - Левката, адвокат, кој поради своите заслуги во НОВ е прогласен за народен херој. Тој, уште како студент на Правниот Факултет во Белград (дипломирал во 1935 година) се вклучил во студентското и комунистичко движење. Како адвокат имал авторитет на достоинствен граѓанин, кој играл активна улога во политичкиот живот на градот. Поради неговата популарност меѓу населението фашистички власти

Во Народноослободителната борба (1941 – 1945 година) Прилеп одиграл голема улога, не само поради тоа што на 11 октомври 1941 година започнало вооруженото востание, туку и поради тоа што од 1941 г., па сè до 9 мај 1945 година, тука во Прилепско се случиле голем број настани кои влијаеле позитивно да се развиваат борбените дејства кои ќе доведат до конечна слобода на земјата од фашистичката окупаторска власт.

му понудиле високи функции. Тој ги одбил и во договор со партиската организација отворил адвокатска канцеларија која била собиралиште на илегалната политичка активност на комунистите и на патриотски настроените граѓани. Откако бил уапсен долго бил мачен. Иван Куцаров, кој лично го измачувал Рампо Левката, кога кон крајот на 1944 година бил затворен во Обласниот затвор во

Пловдив, изјавил: „До смртта ништо не кажа. Го тепавме и од малтретирањето умре. Тој не е одведен на стрелиштето. Мртов не можеше да оди. Го закопавме во дворот на касарната“. Подоцна, на 17 септември 1942 година, поради храброто држење бил убиен и дабничанецот Сотир Дамески, лично од страна на Куцаров. Поголемиот дел од затворениците по пет дена поминати во гарнизонскиот затвор, откако биле тепани и измачувани, биле префрлени во прилепскиот затвор. Оние кои биле за стрелање останале во касарните – раскажува историчарот Белчески. Сабота, 19 септември 1942 година, 18.30 часот – стои запишано во историските архиви. Затворениците кои требало да бидат стрелани без да бидат судени биле издвоени по список. Биле врзани еден до друг. Низ споредниот влез на касарната биле опкружени со војска. Пред самото тргнување Куцаров на затворениците им наредил да ја слушаат неговата команда додека одат кон село Дабница, за случајно да не бидат нападнати од партизаните. Им рекол дека имаат фатено партизани, па ги водат да ги идентификуваат. Во од бил инсцениран напад на колоната, по што следувало стрелање на врзаните дабничани и прилепчани. За секој случај сè уште да има некој жив, со бајонети биле прободувани телата на стреланите – вели Белчески. Меѓу стреланите биле: Адем Мамут Адemosки, роден 1923 година, во

Прилеп, по занимање опинчар. Рано се вклучил кон НОБ. Во неговата куќа се печателе партиски летоци; Алекса Миланов Бешироски-Ставре, роден во с.Дабница, земјоделец, секретар на партиската ќелија во селото, член на Воениот комитет и комесар за снабдување на партизанскиот одред „Димитар Влахов“; Душан Перев Бешироски, роден 1909 година во с.Дабница, земјоделец. За време на окупацијата активно ја помага НОБ и е еден од најактивните во помошта на одредот „Димитар Влахов“; Добре Цанев Јованоски, роден 1915 година во Прилеп. По занимање дипломиран правник. Во антифашистичкото движење работел од 1938 година. Член на КПЈ од пред војната; Ордан Иванов Јованоски (Велкоски), роден

1912 година во с. Дабница, земјоделец, член на Воениот комитет на селото и еден од помошниците на комесарот за снабдување на одредот „Димитар Влахов“; Тоде Орданов Кремчески, роден 1919 година во с. Дабница, по занимање земјоделец. Заменик на секретарот на Воениот комитет во селото; Ордан Ѓорев Кузманоски, роден 1905 година во с.Дабница, земјоделец. Член на Воениот комитет на селото, помошник-комесар за снабдување; Алексо Стеванов Мазгалоски (Шаламаноски), роден 1913 година во с.Дабница, земјоделец. Член на КПЈ, претседател на Воениот комитет во селото; Аце Димков Мрчески, роден 1925 година, во с. Дабница, ученик. Член на СКОЈ во Прилепската гимназија, секретар на Воениот комитет во селото, курир на одредот „Димитар Влахов“. Тој е првата жртва на фашизмот како член на СКОЈ; Димко Тошев Мрчески, роден 1894 година во с. Дабница, земјоделец. Татко на Аце Мрчески. Како кметски намесник во селото ги извршува одлуките на партиската ќелија и на Воениот комитет, наредбите на окупаторот ги саботирал и не ги извршувал; Гога Нунески, роден 1898 година во с.Дабница, а живеел во Прилеп, земјоделец. НОБ ја помага морално и материјално. Особено се истакнува во пренесување на прехранбени и други артикли од градот во селото за потребите на одредот „Димитар Влахов“. Андон Нунески, роден 1904 година во с.Дабница, земјоделец. Член на Воениот комитет на селото и помошник-комесар за снабдување. Брат на Гога и Атанас Нунески; Атанас Нунески, роден 1912 година во с.Дабница, земјоделец.

Активно ја помага НОБ, а бил и кандидат за член на КПЈ. Брат на Гога и Андон Нунески; Ордан Димков Паноски-Кабецот, роден 1922 година во Прилеп, по занимање кондурација. Во работничкото движење бил вклучен уште пред војната; Андон Миланов Слабејкоски, роден 1917 година во Прилеп, по занимање бербер. Во НОБ се вклучил во 1941 година; Сотир Ѓорев Сотироски-Џигиџик, роден 1919 година во Прилеп, по занимање работник. Активно бил вклучен во НОБ; Киро Ѓорев Кососки, роден 1919 година во Прилеп, по занимање кројач. Како активист во НОБ бил повеќе пати затворан и интерниран. Меѓу стреланите успеал да преживее единствено Петко Велкоски, кој бил погоден само со еден куршум, а при боденето бил двапати прободен, и со натчовечки напори успеал да се извлече. Бил жив сведок на еден од најкрвавите настани во време на окупацијата. Дабничкиот масакр бил невиден злостор на окупаторите. Тој придонел за масовизирање на народноослободителното движење. За настанот имало соодветно забележување. Пример било поетското остварување на полицаецот Иван Стефанов Неделчев „На хероите во село Дабница“. Споменатата песна била најдена во архивата на бугарската полиција. Во чест на загинатите дабничани и прилепчани, на местото каде што се стрелани, во месноста Дабнички завој, од левата страна од локалниот пат, помеѓу Прилеп и село Дабница, во 1972 година бил подигнат споменик со посебно културно, научно и историско значење, дело на познатиот академски скулптор, прилепчанинецот Димо Тодоровски. Споменикот бил од мермерна плоча и бронзена човечка фигура. Пред дваесетина години бронзената човечка фигура ја снема. Меѓутоа, во чест на загинатите, повторно на местото пред неколку години е поставено спомен-обележјето со истите димензии и карактеристики како претходното, кое е нем историски сведок за настанот. Тука секоја година им се оддава почит на загинатите, а така ќе биде и годинава.

Каролина Мицевска
Зоран Василески

80 години од смртта на народниот херој и поет Димитар Мите Богоевски

Димитар Мите Богоевски бил роден во ресенското село Болно на 31 октомври 1919 година во печалбарско семејство. Основно образование завршил во родното село и во Ресен, а во Битола завршил Трговска гимназија. Во 1939 г. се запишал на Економскиот факултет во Белград, но поради финансиски причини го напуштил и се вратил во родното место. Во 1937 година станал член на СКОЈ во штотуку формираната скоевска група во училиштето. Во 1939 година станува член на Комунистичката партија на Југославија, а подоцна е секретар на регионалниот комитет на КПЈ за Ресен. Поради својата револуционерна активност во 1940 година бил уапсен од српската полиција и затворен во Белград на Ада Циганлија. Поради недостиг на докази бил пуштен. Во 1942 година бил

уапсен од бугарската полиција во Ресен. По суровото мачење бил ослободен. Во текот на своето образование, Димитар Богоевски се истакнувал со својот талент за цртање, резбарство, како и со својата поезија. Како поет за првпат се пројавил во 1935 година во прогимназијата во Ресен. Додека се школувал во Битола Мите Богоевски бил мошне активен. Станал член на управата на Литературната дружина „Иван Гундулик“, бил еден од раководителите на младинското раководство во Академијата и мошне активен во работата на Црвената помош. Во 1936 година, во Трговската академија во Битола, основал кружок за запознавање на прогресивната литература, а во 1937 година станал член на СКОЈ. Во овој период тој го напишал рефератот „За праведните и неправедните војни“, сатиричната песна

„Имела“ во која ја исмејува богатата класа и конечно се ориентирал кон пишување на македонски јазик. Во 1938 година, Богоевски веќе имал напишани педесетина песни, меѓу кои и познатата „Спроти Илинден“.

За време на студиите на Високата комерцијална школа на Белградскиот универзитет 1939/1940 година, тој станал член на КПЈ. Во тоа време го пишувал својот незавршен и необјавен роман „Аристиди Бријана“. Во 1940 година Богоевски се вратил во родното село и станал член на МК на КП на Ресен. По провалата на српската полиција, Богоевски бил уапсен на 16 април 1940 година во Битола. Најпрво бил спроведен во затворот во Главњача, а поради револуционерна активност во Белград бил осуден на робија во затворот на Ада Циганлија. Во затворот, Богоевски бил подложен

на сурова затворска тортура, но поради недостаток на докази бил ослободен кон крајот на 1940 година. Во ноември 1940 година, по два месеци поминати во затворот на Ада Циганлија, тој бил ослободен и се вратил во Ресен.

По фашистичката окупација на Југославија и поделбата на Вардарскиот дел на Македонија на бугарска и италијанска окупациона зона во 1941 година, Богоевски извесно време работел во општината во селото Јанковец и бил еден од организаторите на вооруженото востание во Преспанскиот крај. Заедно со Илија Спировски изработувале фалсификувани лични карти за илегалците и организирале илегални пунктови за поминување на границата. На почетокот на 1942 година, Мите Богоевски, како секретар на Околинскиот комитет на КПЈ, најчесто соработувал со Стив Наумов од Битолскиот крај. Во Битола одржал состанок со борците на Прилепскиот партизански одред, по што им овозможил да преминаат во Преспа. Следен од окупаторските власти, тој бил уапсен на 31 март 1942 година, но во недостаток на докази за неговата активност, бил ослободен по десетина дена. По излегувањето од затвор, Богоевски преминал во илегалата и продолжил да работи на формирање на нов одред. Богоевски учествувал во формирањето на партизанскиот одред „Даме Груев“ на 6 јули 1942 година, а кога одредот ја растурил планираната илинденска прослава на окупаторската власт во селото Смилево, Битолско, ја напишал песната „Триесет и девет минаја“, посветена на борците од овој одред.

На 12 септември 1942 година, заедно со Стив Наумов, во неговото родно село Болно бил опколен од бугарската окупаторска војска и полиција, а тие, за да не паднат во нивни раце, извршиле самоубиство. Бугарската полиција прво ги погребала во два гроба, потоа ги откопале и ги пренела кај селската црква, а од тука тајно ги однеле кај Гавато (под Пелистер) и ги запалиле со бензин. До ден-денес не се знае

нивното гробно место.

Димитар Мите Богоевски е прогласен за народен херој на Илинден, односно на 2 Август 1949 година.

Богоевски напишал повеќе песни, но најголем дел од неговото творештво е изгубено. Во 1935 година, додека учел во Ресен, за првпат се претставил како поет и тоа со песните „Осамотен патник“, „Несреќен Илија“, „Покрај река“, „Мало коњче“ и „Два врапци“. Познат како „Момчето од Болно“, со изразени македонски национални чувства, пред малата матура ја рецитирал својата незачувана песна „Легенда за македонските Славјани“, а слична била и незачуваната песна „Богомили“. Постои сомнеж, дека по неговото самоубиство, околу педесетина македонски патриотски необјавени песни и еден роман се однесени во Бугарија. До денес во Македонија се зачувани неговите песни: „Сат“, „Ученичка тетратка“, „Покрај река“, „Висибаба“, „Спроти

Илинден“ (1938), „Стојанка млада партизанка“, „Триесет и девет минаја“ (напишана по повод влегувањето на одредот „Даме Груев“ во село Смилево на Илинден 1942 година), „Разделвачка“ (објавена во весникот „Наша реч“ во 1940 година) и други. Во 1940 година тој испратил голем број стихотворби во весникот „Наша реч“ во Скопје, но била објавена само песната „Разделвачка“.1 Редакцијата имала намера да издаде збирка со неговите песни, но во меѓувреме весникот престанал да излегува. Тогаш се изгубила целата архива на весникот, а со тоа и трагата на неговите песни. Пролетта 1942 година Богоевски ја напишал песната „Партизанка“, која заедно со песната „Спроти Илинден“ ги размножил на машина. Подоцна песната „Партизанка“ станала една од најпопуларните народни песни во Преспанско.

Поради големото општо дело што го направил, во негова чест се именувани многу училишта, установи и улици. Исто така, во повеќе краишта на Македонија се направени многу бисти во негова чест. Детското одморалиште во Претор го носи неговото име. Димитар Мите Богоевски постхумно е прогласен за народен херој и неговата родна кука во Болно е прогласена за културно наследство.

Училишта кои го носат неговото име, Мите Богоевски, има во: Ресен, Болно, Горна Бела Црква, Горно Дупени, Дрмени, Златари, Јанковец, Козјак, Кривени, Лавци и Царев Двор. Улицы кои го носат неговото име се: улиците „Мите Богоевски“ во Велес, во Охрид, во Ресен и во Скопје.

Името на Димитар Мите Богоевски, како и на останатите македонски народни херои се запишани со златни букви во македонската историја.

Неговото име е светол патоказ за сегашните и идни генерации Македонци.

Антоанела Димитријевска

Кристофер Ричард Вин Невинсон

Ричард Невинсон е роден во Хемпстед и е единствениот син на воениот дописник и новинар Хенри Невинсон и на активистката за право на глас и писателка Маргарет Невинсон. Тој често се нарекува со неговите иницијали C. R. W.

Невинсон студирал на уметничката школа „Слејд“ кај Хенри Тонкс, заедно со Стенли Спенсер и Марк Гертлер. По напуштањето на „Слејд“, Невинсон студирал на Академијата „Џулијан“ во Париз во текот на 1912 и 1913 година а, исто така, присуствувал и на Серкл Рус. Во Париз Кристофер Ричард Вин Невинсон ги запознал Владимир Ленин и Пабло Пикасо. Исто така за време на престојот во Париз го делел студио со Амедео Модилјани, при што се запознал со кубизмот, а ги запознал и италијанските футуристи Маринети и Џино Северини. Во овој период Невинсон се спријателил со Маринети, водачот на италијанските футуристи и со радикалниот писател и уметник Виндам Луис, кој го основал краткотрајниот бунтовнички уметнички центар.

На почетокот на Првата светска војна Невинсон се приклучил на доброволната единица за брза помош. Од 13 ноември 1914 година, Невинсон поминува девет недели во Франција со ФАУ и со Британското

Кристофер Ричард Вин Невинсон (13 август 1889 г. – 7 октомври 1946 г.) бил британски сликар, фигуративист, пејзажист, графичар и литограф, еден од најпознатите воени уметници од Првата светска војна. Во 1917 година, Невинсон е назначен за официјален воен уметник. Во тој период тој повеќе не смета дека модернистичките стилови се соодветни за опишување на ужасите на модерната војна и тој сè повеќе сликал на еден пореалистичен начин

друштво на Црвениот крст, главно работејќи со ранети војници донесени од фронтот кои се наоѓале на железничката станица во Данкерк, позната како Шамблс. Во Шамблс биле сместени околу три илјади тешко ранети француски војници кои биле евакуирани од фронтот, а потоа напуштени. Со недели тие биле оставени ненахранети и незгрижени, лежејќи со мртвите соборци до себе. Оваа атмосфера оставила длабоки траги кај него, така што Невинсон подоцна ги прикажал своите искуства во „The Shambles“ во две слики, „The Doctor“ и во „La Patrie“. Кристофер Ричард Вин Невинсон многу краток период служел и како волонтер-возач на брза помош, пред лошата здравствена состојба да го принуди да се врати во Британија. Последователно, Невинсон доброволно се пријавува во домашната служба со медицинскиот

корпус на кралската армија. Тој ги искористи овие искуства како тема за серија моќни слики во кои ја прикажал машинската естетика на футуризмот и влијанието на кубизмот со голем ефект. Во 1917 година, Невинсон е назначен за официјален воен уметник. Во тој период тој повеќе не смета дека модернистичките стилови се соодветни за опишување на ужасите на модерната војна и тој сè повеќе сликал на еден пореалистичен начин.

Набргу после завршувањето на Првата светска војна Кристофер Ричард Вин Невинсон отпатувал во Соединетите Американски Држави, каде што насликал голем број вредни и моќни слики од Њујорк. Сепак, неговите фалби и претерани тврдења за неговите воени искуства, заедно со неговата депресивна и темпераментна личност, му создале многу непријатели и во САД и во Британија. Неговата послевоена кариера, сепак, не била толку истакната. Мемоарите на Невинсон, „Боја и предрасуди“, од 1937 година, иако живописни и шарени, во делови се неточни, неконзистентни и погрешни. Неговата повоена работа генерално вклучувала пејзажи во понатуралистички стил. Неговата голема слика од 1932 и 1933 година, „Дваесеттиот век“, користела футуристички уреди за да ги нападне фашизмот и нацизмот.

На почетокот на Втората светска војна британската влада го создава Советодавниот комитет на воените уметници – WAAC и го назначува Кенет Кларк за негов претседател, со којшто Кристофер Ричард Вин Невинсон бил во отворен конфликт. Тој доставува три слики до WAAC во декември 1940 година, кои секако беа одбиени. WAAC на крајот купиле неколку слики од него: „Противвоздушна одбрана“, „Приказ

на напад со огнена бомба“, „Пожарот во Лондон“, „29 декември – историски запис“. Невинсон добил налог од Кралските воздухопловни сили да ги прикаже воздухопловците кои се подготвуваат за нападот во Диепе во август 1942 година и тие, исто така, му дозволиле да лета во нивните авиони за да може да го доживее моментот од воздушната војна.

Кристофер Ричард Вин Невинсон на Винстон Черчил му подарува слика, облачен пејзаж со наслов „Бојните полиња на Британија“, како подарок за нацијата. Оваа слика сè уште виси на „Даунинг Стрит“. Набргу потоа Кристофер Ричард

Вин Невинсон добива мозочен удар кој му ја парализирал десната рака и предизвикал говорна мана. Тој аплицирал за помлад службеник во WAAC, но бил одбиен. Предизвикан од пркос, но и поради неговиот карактер, Невинсон научил да слика со левата рака и насликал три слики кои се прикажани на Кралската академија во летото 1946 година. Тој присуствувал на таа изложба со помош на неговата сопруга Кетлин, бил во инвалидска количка, но починал неколку месеци подоцна, на педесет и седумгодишна возраст.

Трајче Чатмов

Апсурдности за светот во којшто живееме

Робинзони со јахти

Морнарот Александар Селкирк, чишто мемоари му послужиле на англискиот писател Даниел Дефо да го напише култниот авантуристички роман „Робинзон Крусо“, е синоним за поединци кои по поморски катастрофи или доброволно, дел од животот го поминувале на пусти острови и далеку од цивилизацијата. Во овој век, приликите, добри или лоши, изродија нови, модерни Робинзони, поединци кои засолниште бараат во пустелии, илјадници километри оддалечени од урбаниот свет. Од почетокот на оваа година, светските медиуми, речиси секојдневно, објавуваат вести за бегство во ненаселени острови на илјадници украински, руски, но и други белосветски милијардери. Главна причина е војната во Украина и реалната опасност таа да прерасне во светска атомска катаклизма. За разлика од Робинзон и стотици други несреќници, бродоломници, нивните современи следбеници, до островите расеани низ океанската шир, пристигнуваат со супермодерни јахти, опремени со најсовремени комуникациски уреди, натоварени со сите животни потреби, но и лесни авиончиња и хеликоптери, за брза промена на дестинација.

Од Мојсеј до Асанж

Старозаветни списи, хроники, пишана историја и усни преданија се релевантни сведоштва и потврда дека бегството на поединци, племиња и цели народи се неодминлив белег на човековата цивилизација. Камен-меѓник за таа појава е секако бегството на

Според најновата листа на најбогати поединци во светот, што повеќе од една деценија ја објавува магазинот „Форбс“, во светот, во мигов има 2.668 мултимилијардери, а нивното вкупно богатство изнесува 12,7 билиони долари. Од нив, над илјада се побогати од минатата година. Најбогати и понатаму се Американците, а такви се 735 поединци. Зад нив се Кинезите, односно, во најбројната држава во светот има 607 супер богати луѓе. Интересно е што за прв пат на листата свое место имаат и бугарски, естонски и уругвајски граѓани. Во исто време, рапидно расте бројот на луѓе кои преживуваат со 2 долари дневно

Изралеците од Египет, под водство на легендарниот пророк Мојсеј, но според тврдење на англиските антрополози, векови пред мисијата на Мојсие, имало бегане на човек пред човек, народ пред народ. Истите тие заклучиле дека главна причина за напуштање на родното огниште, најчесто, била борбата за голо преживување. Со оглед на една „планина“ запишани примери за масовните бегства од разни причини, во текстот ќе се задржиме на највпечатливите бегства на поединецот, човечко суштество, соочено со разни закани, па и со смрт. Речиси и да немало империја во која поединецот не доаѓал во судир со некој моќник, поради што спасот морал да го побара во некоја пустелија. Во Стариот Рим, таква судбина немале само анонимните граѓани, туку и оние од највисоките општествени слоеви. Двете бегства од Рим на славниот државник, правник, книжевник и филозоф Марко Тулие

Цицерон, се урнек за генезата за присилно оттуѓување на поединецот од општеството. Благодарейќи им на сочуваниите писма од преписката на Цицерон со неговите пријатели, посебно со пребогатиот Титус, кој доброволно живеел надвор од Рим, во една провинција во сегашна Албанија, како на дланка ги имаме податоците за причините поради кои едно време најмоќниот човек во Рим, морал да бега во Грција. Како најпочитуван правник и интелектуалец во империјата во време на владеењето на славните

императори Цезар, Октавијан и Марко Антоние, Цицерон имал влијание на сите државнички работи, толкаво што ги менувал и пишувал и законите. На патот кон сенатот и државната управа, Цицерон често седел на две столчиња и тоа скапо го платил. Најпрвин, му се замерил на моќниот Цезар, па спас побарал во Грција, но притоа останал без сиот имот. Благодарейќи им на моќните пријатели, Цезар му дозволил да се врати во Рим. По убиството на најславниот римски император, Цицерон лавирал помеѓу неговите наследници, но ја држел страната на Марко Антоние, еден од тројката што управувала со империјата. По караницата и воениот судир помеѓу Октавијан Август и Марко Антоније, император станал овој првиот, така што Цицерон морал повторно да бега. Но, притоа, на пат кон Грција, платениците на Октавијан го стасале и му ја отсекле главата.

Семејството Ликов – сензација на XX век

Во доцна пролет 1978 година, надлетувајќи ја сибирската тајга, членови на руската научна експедиција, од воздух здогледале неверојатан prizor - селски имот опкружен со илјадагодишна шума. По слетување и еден час одење, стасале во дворот во кој ги пречекал долгобрадест старец. По половина час, членовите на рударската експедиција ја слушнале, а потоа на светот му ја обелодениле речиси библиската приказна за семејството Ликов. Имено, шестчленото семејство на Карп Ликов, 40 години живеело во најсуровиот крај на Русија, во сибирската тајга, каде шест месеци температурата редовно изнесувала минус 50 Целзиусови степени. Приказната, и во овој случај, зборува за бегство на поединец после судирот со општествените норми коишто тој не ги прифаќал. Како припадници на таканаречените „староверци“, семејството на Карп Ликов и илјадници нивни истомисленници, се нашле на удар на болшевицката власт. Откако прогонители на тврдоглавите верници му го застрелале братот, Карп решил со семејството спас да побара во сибирската тајга, така што летото 1936

година, со сопругата Аклина, ќерката Наталија и синот Савин, тргнал во неверојатна авантура, долга 40 години. Како што им раскажувал на геолозите и на руските новинари, Карп, на оддалеченост од 260 километри од првото населено место, нашол засолниште во срцето на сибирската тајга, каде што со жената, со голи раце подигнале колиба, во која им се родиле уште две ќерки. До средбата со луѓето од цивилизацијата, цели 40 години, тие преживувале во, за еден човек незамисливи услови. При обидот на геолозите и советската власт, семејството да се врати во цивилизација, Ликови одбиле, така што последниот член од семејството, Агафија, и понатаму останала во пустелијата. Карп умрел во 1988 година и ќерката Агафија го погребала во дворот на нивниот пеколен рај. Интересно е што сите четири деца Карп ги опишенил со помош на старата Библија, која инаку била причина за голготата на неговото семејството.

Оназис, прв современ Робинзон

Во исто време, додека Карп бегал од куршумот на болшевиците и ја преживувал најтешката од 40-те години во пустелија, 1961 г., Гркот Аристотел Оназис бегал од вревата на цивилизацијата, во која инаку станал најбогат човек на планетата. Се разбира, неговата пустелија бил островот Скорпиос, десетина километри оддалечен од туристичката мека Лefкада. За островот, на грчката влада ѝ платил за тоа време, неверојатни 3 милиони долари и за неколку години на овој остров создал вистински рај, на кој не му одолеале оперската дива Марија Калас и тогашната прва дама во САД. Во 2013 година „рајот на Оназис“ станал сопственост на Екатерина Риболовљева,

ќерка на рускиот мултимилијардер Димитри. Таа, на наследничката на богатството на Оназис, Атина, ѝ платила 100 милиони долари. Следејќи го примерот на Гркот, од средината на седумдесеттите години од XX век, острови во светските мориња и океани почнале да купуваат повеќе светски богаташи. Според достапните податоци, најпродавани се грчките ненаселени острови (ги има околу 1.400, а населени се само 227), се разбира, сите купени од светската финансиска елита. Третиот бран и масовна турканица за купување ненаселени острови ќе се случи во време на пандемијата со COVID-19, а ќе се удвои по почетокот на војната во Украина. Во средината на 2020 година, специјализирани компании за продажба на недвижности, месечно продавале десет до петнаесет острови. Германскиот бизнисмен Фархад Влади, минатата година објавил дека во својата педесетгодишна кариера продал 3.000 острови, велејќи дека нивната цена се движела од 100.000 до 6 милиони долари. Во исто време, генерален директор на компанијата „Онтарио“, Крис Кролов, изјавил дека месечната побарувачка на „пусти“ острови пораснала за 1.500 проценти, што преведено на народен јазик, значи дека дневно, во компанијата ѝ се јавувале по 150 заинтересирани купувачи на ненаселени острови. Годинава, во Америка, во Австралија и на Нов Зеланд е забележана нова, „робинзонска“ мода – богаташите сè почесто и сè повеќе, мир од цивилизацијата и спас од најавените пеколни времиња, бараат во далечните и непристапни места во шуми, тајги, џунгли... Умно, заклучиле дека копното, какво и да е, и колку да е оддалечено од урбаните населби, е посигурно од каков било островски рај.

Миле Раденковиќ

„Свети Наум“ – преубав ќе најде

На 28 километри од градот Охрид, помеѓу бескрајното синило на Охридското Езеро и високиот планински масив на планината Галичица се наоѓа локалитетот „Свети Наум“.

„Св. Наум“ е свето место, кое зрачи со убавина, култура, историја и традиција. Таму е сместен хотелскиот комплекс „Св. Наум“, а во негова близина се наоѓа еден од најубавите и најзначајните манастири во Охридскиот регион, манастирот „Св.Наум“ (IX век, каде се погребани моштите на истоимениот светец Св. Наум, еден од најверните следбеници на првите словенски просветители, светите браќа Кирил и Методиј.

Во манастирот „Св. Наум“ доаѓаат многу посетители да го посетат гробот на светителот. Тоа е засолниште за болните, особено за оние со душевни

болести. Посетителите веруваат дека и денес, кога ќе го ставите увото на неговиот гроб, се слуша чукањето на неговото срце.

Манастирот го красат и преубавите пауни или рајски птици, кои се сметаат за симбол на христијанството и кои ги има во изобилство.

Во непосредна близина на манастирот се наоѓаат и најубавите и најголемите извори кои го напојуваат Охридското Езеро – изворите на реката Црн Дрим. Овие води доаѓаат од Преспанското Езеро преку подземните варовити канали во подножјето на планината Галичица. На изворите се формира мало езерце со површина од 30 хектари и со длабочина од 3,5 метри. Температурата на кристално бистрата вода никогаш не преминува 11 степени. Езерцето во текот на своето постоење формирало и две мали атрактивни островчиња.

Вегетацијата на изворите е многу бујна и разновидна, модро-зелена од алгите кои оставаат преубава глетка, која наликува на природен аквариум. Околу изворите има три прекрасни цркви, „Пресвета Богородица“, „Свети. Атанасие“ и „Света Петка“. Велат дека водата која извира под црквата „Света Петка“ има лековита моќ за очите. Водите од изворите се влеваат во Охридското Езеро преку куса и брза рекичка со капацитет од 10 литри вода во секунда, а истекуваат кај Струга и ја образуваат реката Црн Дрим (што значи „црн елен“).

Толку многу убавина, историја и традиција на едно место, со сместување и услуги со највисоки стандарди е вистинска реткост да се пронајде и да се доживее.

„Свети Наум“ е преубаво свето место каде што ќе најдете мир.

Кристина Илиевска

Во свето место каде што ете мир

